

KURUÇAY HÖYÜĞÜ KAZILARI. 1981 ÇALIŞMA RAPORU

Refik DURU

Kuruçay Höyüğü kazılarının dördüncü dönem çalışmaları 5 Ağustos 1981 tarihinde başlamış ve 26 Eylül'de sona ermiştir. Kazılar İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi adına başkanlığımız altında, Arkeolog Ümit Dinçkan, öğrencilerimizden Murat Alpaydın, Gülây Büyüктаşkın ve Feray Demir'den oluşan bir kurul tarafından yürütülmüştür. Çalışmalarımıza Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Medikal Biyoloji Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Eşref Deniz ile Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Fizik Antropoloji Kürsüsü Asistanı Can Şentuna da katılmış ve 1978 den beri toplanan tüm insan ve hayvan kemikleri üzerinde araştırmalara başlamışlardır. Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü temsilci olarak, Ayasofya Müzesi Asistanlarından Arkeolog Halil Özek'i atamıştır.

Kazılar Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce sağlanan parasal destek ile yürütülmüş, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu da bazı harcamalarımızı karşılamıştır.

Burdur Müzesi Müdürü Mehmet Türkmen ve müzesinde görevli meslektaşlarımız, kazı kurulumuza sıcak bir ilgi ile her konuda yardımlarda bulundular. Küçük buluntularımızın fotoğraflarının çekim ve banyo işlerini Sayın Türkmen ve Asistan Mustafa Oral Erbay yaptılar. Burdur Valisi Sayın Ali İhsan Utku çalışmalarımızı yakından izlemiş ve kazının idarî işlerini büyük ölçüde çabuklaştırmıştır. Bu konularda Vali Yardımcıları ve Defterdarlık, Muhasebe Müdürlüğü ile Burdur Belediye Başkanlığını da anmak isteriz. Karayolları Bölge Müdürlüğü, Kuruçay Köyü ile höyük arasındaki çok bozuk tarla yolunu bir grayder ile düzlemiş ve bu çok önemli sorunumuzu çözümlenmiştir. Kazı sırasında çektiğimiz resimlerle tüm küçük bu-

luntuların fotoğraflarının basımı Fakültemiz atelyelerinde Uzman Selâmet Taşkın tarafından yapılmıştır. Kazı sırasında aldığımız planların temiz çizimleri ile küçük buluntuların onarımları ve yayın için desen çalışmalarını Ümit Dinçkan, büyük bir başarı ile sonuçlandırmıştır. Son olarak kamp kurduğumuz Kuruçay Köyündeki dostlarımızın kazı süresince bilinçli bir ilgi ve yardımseverlikle çalışmalarımıza çok önemli katkılar yaptıklarını belirtmek istiyorum. Kazı kurulu adına yukarıda adı geçen kişilerle, kazımıza yardımlarında bulunan, diğer kişi ve kuruluşların yöneticilerine en içten teşekkürlerimi sunmak benim için zevkli bir görevdir.

Kazımıza değişik tarihlerde Vali Sayın Ali İhsan Utku, Müze Müdürü Mehmet Türkmen, Mainz Üniversitesinden Prof. Dr. Robert Fleischer ve Boğazköy kazı kurulundan Andreas Müller-Karpe konuk olmuşlardır.

50 çalışma gününde levha 1/1 de işaretlenen alan içinde derinleşilmiştir. Öncelikle 1980 yılından bırakılmış duvarlar kaldırılarak Geç Kalkolitik Çağın (GKÇ) en eski yapı katlarına inilmeğe çalışılmıştır¹. Söz konusu yapı katının temelleri çok sağlam durumda korunmuş olduğundan, başlangıçta pek istenmemesine karşın, temellerin izlenmesi sonunda kazı alanı 1980 e oranla bir hayli büyümüş ve 1700 m² lere ulaşmıştır. Kazı alanında ortalama derinlik 5.50 m ve inilen en derin nokta -6.60 m olmuştur (Lev. 1/2). GKÇ'nin çok sağlam durumdaki bu en eski katını tümüyle açmanın çok yararlı olacağı kuşkusuzdur. Ancak kazılmayan alanlarda, GKÇ temelleri üzerinde bulunan, 5 m kalınlığa erişen toprağı kaldırmak bizim koşullarımızla zor olduğundan, bunu gerçekleştirmek her halde mümkün olamayacaktır. Buna rağmen önümüzdeki yıllarda GKÇ yerleşmesini doğu ve batıya doğru bir ölçüde genişletme olanağını bulabileceğimizi umuyoruz.

Erken Kalkolitik Çağ (EKÇ) yerleşmelerini geniş alanlarda incelemek için GKÇ temellerinin kaldırılması gerekmektedir. Bu işi gelecek yıllara bıraktık. Ancak EKÇ üzerindeki toprak çok incelendiğinden, kısa sürede EKÇ yerleşmelerini açıp daha aşağıdaki yerleşim katlarına inebileceğiz.

1 1978-1980 kazılarının sonuçları için bk. Duru, 1980 ve Duru, 1982

Tabakalaşma durumunda bazı gelişmeler oldu. 6. Yapı Katının 'b' evresi temellerinin hemen altında 6c yapı evresinin temelleri ortaya çıktı. 6c'nin altında da 1980 kazılarında küçük bir bölümü kazılan ve GKÇ'nin en eski yapı katı olduğunu saptadığımız² '6 A' Yapı Katı gelmektedir. Kazı alanının güneybatı kesiminde, EKÇ'nin en üst yapı katı olan 7. Yapı Katından biraz daha derinde, kalın taş temellere rastlanıldı. EKÇ'nin daha erken yapı katlarına ait olduğunu anladığımız bu temellere şimdilik yapı katı ismi verilmemiştir.

Erken kalkolitik çağ (7. yapı katı)

Mimarlık

Erken Kalkolitik yerleşmenin en son yapı katı olan 7. kat, E-F/5-7 plan karelerinde, geçen yıllara oranla biraz daha geniş alanlarda incelendi (Lev. 2; 3/1, 2). 1980 kazılarından tanınan E/7 karesindeki 1.30 m kalınlıktaki taş temel³ doğuya doğru izlendi ve bir süre devam ettikten sonra, dik açılı bir kırılma ile, bir kapı kenarı olacak biçimde 2.50 m lik bir çıkıntı yaparak düzenli şekilde kesildiği görüldü. Höyüğe yaklaşmak için en elverişli yer olan bu kesimde, yerleşmenin ana girişlerinden biri beklenmekteydi. Kazı alanının yüksek doğu kenarını 2 m den fazla genişletmemize karşın, olası kapının karşı kenarını bulamadık. Burada, planda görüleceği gibi, bir yapının köşesi ortaya çıktı.

7. Yapı katındaki diğer gelişmeler F boylamındadır. Bir bölümü geçen yıl kazılan 3. evin, gerçekte iki odalı bir evin arka odası olduğu saptandı (Lev. 2; 3/1). Öndeki odadan bir ara kapı ile geçilen bu odanın doğu duvarında uzunca bir duvar çıkıntısı (payanda-buttruss) ve onun önünde, odanın ortalarında bir öğütme taşı bulunmaktaydı. Bu katın yapılarının hepsinde, kalın kerpiç duvarların altında tek sıralı taş temel olmasına karşılık, 3. odanın kuzey doğu köşesindeki duvarlar 1.20 m yüksekliğe kadar taştan örülmüşlerdir (Lev. 3/2). Bunun acele bir onarım sonucu olduğu söylenebilir.

2 Duru, 1982, s. 9 v.d.d., Lev. 9-11.

3 a.e., s. 4, Lev. 2; 5/2.

5x4.20 m ölçülerindeki 4. ev tümüyle kazıldı (Lev. 3/1). İki duvarında karşılıklı duvar çıkıntıları olan evde kapı aralığı yoktur. Bu yıl kazılan 5. ev de tek odalıdır. 6.50x5 m boyundaki evin doğu duvarında bir payanda çıkıntısı vardır (Lev. 2). Kapı yeri bu evde de belli değildir. Küçük bir bölümü kazılan 6. evin bir kenarının uzunluğu 7 m ye yaklaşmaktadır. Bu ev ile 5. ev arasında, normal ev duvarı kalınlığında, iki yüzü tek taş örülü, ortası boş bırakılmış, kanal görünümlü bir duvar uzanmaktadır.

7. kat yerleşmesinin genel planının dörtgen olması çok muhtemeldir. Bir ana giriş umulan güney kenarda gerçekten bir kapının olduğunu söyleyecek durumda değiliz. Kuzeyde 6 A temellerinin altında kaldığı için kazılamayan kesimde, 1 ve 5. evlerin kuzey duvarları, sanırız yerleşmenin dış duvarları değildir. Muhtemel surun daha kuzeyden geçmesi beklenir.

Yerleşme içindeki evlerin bazıları birbirine bitişik yapılmış, bazılarının da aralarında dar çıkmaz sokaklar (?) veya küçük açık alanlar bırakılmıştır. Kullanıldıkları süre içinde bazı onarımlar görüldüğü saptanan evlerin çoğunlukla kerpiç duvarları yıkık olduğu için mi kapı yerleri belirsizdir, yoksa iki katlı evlerin alt katlarında mı bulunuyoruz, şimdilik bilmiyoruz.

Keramik

Geçen kazı mevsimlerinden tanıdığımız EKÇ'nin boyasız ve boyalı keramiğinden⁴ bu yıl da çok sayıda bulduk. Açık bej renk hamurlu, krem veya kırmızımsı boya astarlı, iyi açılanmış ve pişirilmiş boya bezeksiz parçalar arasında küçük fincanlar (Lev. 4/1; 7/5), kısa yatay tutamaklı fincanlar (Lev. 4/2, 3; 7/6) ve çok sığ bir tabak (Lev. 4/4) yeni biçimlendendir. Yuvarlak ya da kırık karnı profilli, dışa dönük dudaklı kâseler (Lev. 4/5-10), ağızda kulplu (Lev. 4/11, 12) veya boyunla karnı arasında kulpu bulunan çömlerle (Lev. 4/21, 22) yüksek ve dik boyunlu çömler (Lev. 4/13) ve karnı üzerinde deliksiz veya delikli memeciği olan geniş karnılı kaplar (Lev. 4/14-20) önceki yıllardan bilinen formlardır. Ka-

4 Duru, 1980, s. 18 v.d.d., Lev. 5/2, 3; 6; 7.

Duru, 1982, s. 5 v.d., Lev. 6; 8.

rın üzerine yerleştirilmiş yuvarlak küçük kulplarla (Lev. 4/21-25) yandan bakıldığında üst ucu sivri, altta daha küçük ikinci bir yumrusu veya kabarık uzantısı olan kulplar (Lev. 4/26-32), kanımızca kulptan çok süsleme amaçlıdır. Bu tip kulplardan bir kısmında yatay veya dikey delikler vardır (Lev. 4/30, 31).

Boya bezemeli yüzlerce parçadan bir kaçını veriyoruz (Lev. 5). Boyasızlarla eş yapımdaki bu tür kaplarda kalınca fırça ile band süsleme yapılmıştır. Kahverenkli veya koyu kırmızı renkli bu bandlar, kapalı ağızlılarda dış yüze, geniş, açık ağızlılarda içe konulmuştur. Formlar arasında kulplu çömlekler (Lev. 5/1), memecikli çanaklar (Lev. 5/2) bulunmaktadır. Halka dipli bir tabağın iç yüzüne bir insan yüzü çok soyut biçimde çizilmek istenmiş gibidir (Lev. 5/4). Bir karın parçasındaki ilginç bezemenin anlamını tahmin edemedik (Lev. 5/3).

1981 kazılarında bazıları 7. kat yıkıntısı içinde bazıları da 7. kat tabanının biraz aşağısında bulunmuş birkaç boya bezemeli parça gerek biçim gerek bezeme açısından yukarıda tanıtılanlardan farklıdır (Lev. 5/5-17). Bu tiplerde band bezeme yerini dolu alanlar veya fantastik bezeme öğelerine bırakmıştır.

EKÇ keramiği içinde az sayıda kabartma bezekli parça da vardır (Lev. 5/18-21). Ancak bunların çoğu 7. kattan eski olmalıdır.

7. Yapı Katı keramiği, genel çizgileriyle, Hacılar EKÇ katlarından tanınanların benzerleridir. Band bezekliler Hacılar I. kat ile, fantastik bezekliler Hacılar II-V. kat boyalıları ile tam bir paralellik içindedirler⁵.

Küçük buluntular

Pişmiş topraktan çok sayıda figürin parçası bulunmuştur. Bunlardan üçü baş (Lev. 6/1-3; 7/1-3), diğerleri karın ve ayak parçalarıdır (Lev. 6/4-6; 7/4). Geçen sene bulunmuş olan figürinin başına⁶ pek benzeyen başlardan birinde göz bebeklerine obsidyen parçaları sokulmuştur (Lev. 6/3; 7/3). Karın ve bacak parçaları, figürlerin ayakta duran kadınları tasvir ettiğini göstermektedir. Bacak-

⁵ Mellaart, 1970, 2, Lev. 62-150.

⁶ Duru, 1982, s. 6 v.d.d., Lev. 7/1; 8/4.

lardan biri üzerinde giysiyi belirten boya izleri bulunmaktadır (Lev. 6/6). Figürinleri çoğunlukla çok iyi açılanmış ve pişirilmişlerdir.

7. Kat figürinlerinin tarihlenmesi konusu 1980 çalışma raporumuzda ele alındığından burada tekrarlamıyor, sadece bacağına boya bandları bulunan kadın figürinleriyle obsidiyen gözlü figürin başları ve rhytonların Hacılar EKÇ katlarında bulduklarını hatırlatmakla yetiniyoruz⁷.

Geç kalkolitik çağ (6 ve 6 A yapı katları)

Çalışmalarımızda GKÇ'nin en eski yapı katlarının araştırılmasına öncelik verdik. Kazı alanının hemen her yerinde GKÇ'nin ilk yerleşme evrelerine inildi ve yukarıda belirtildiği gibi, tabakalaşma durumunda bazı değişiklikler oldu. 6 Yapı Katı olarak adlandırdığımız mimarlık katının 6a ve 6b ara evrelerine 6c'nin eklenmesi gerektiği anlaşıldı. 6c ile 7. Yapı Katı arasındaki yer yer 1-1.5 m kalınlıktaki yıkıntı birikimi içindeki yapı kalıntılarına, bağımsız bir yapı katı niteliğinde olduklarından, *6 A Yapı Katı* adını verdik.

Mimarlık

6 A Yapı Katı : EKÇ duvarlarının hemen üzerine oturmuş temelleriyle GKÇ'nin en eski yapı katı olduğu anlaşılan 6 A (Lev. 11-14), E-H/3-9 plan karelerinde yaklaşık 1.100 m² lik bir alana yayılmış durumdadır (Lev. 8). 6 A'nın duvarları höyüğün kuzey yarısında hemen eksiksiz olarak günümüze gelmelerine karşılık, güney ve özellikle batı kenarlarda kısmen bozuk ve yamaçtan uçmuş olduklarından, alınan planlarda bazı eksiklikler bulunmaktadır.

6 A'nın açılan kısmı, höyüğümüzün yüz ölçümüne göre, tüm yerleşmenin yaklaşık 1/3 üdür. Bu yapı katının evlerinin temelleri, höyüğün ortalarında, G-H/5-6 karelerinde, -4.50 m lerde, kuzey ve güney uçlarda ise -6.30 m derinliklerdedir. Böylece çok belirgin bir biçimde, ortası yüksek, kenarları alçak bir yerleşim görünümündedir (Lev. 1/2; 11/2).

⁷ a.e., s. 7 v.d.

Mellaart, 1970, 2, Lev. CLXVIII/c; CLXX/d.

Mellaart, 1970, 1, s. 181, Mellaart, 2, Lev. 238/4; CLXXVI (Kocabaş kol).

Bu yapı katının yaşamı süresince, gerek yerleşme yerinin genel planında, gerekse tek tek yapılarda bazı değişikliklerin olduğu saptanmıştır. Bu değişmelerin hepsinin aynı zamanda yapılıp yapılmadıklarını bilememekle beraber, biz bu farklılaşmaları iki ara mimarlık evresi kabul ettik ve eskiden yeniye 6 A₂ ve 6 A₁ olarak adlandırdık (Lev. 9, 10).

6 A₂ yerleşmesinin genel planı, birbirinden ayrı evleri ile gevşek bir dokuya sahiptir (Lev. 9). Konutların etrafının bir savunma duvarı ile çevrildiği anlaşılmıştır. Bu dış duvar, GKÇ'nin bütün yapı katlarında olduğu gibi, 60-70 cm kalınlıktadır. Duvarın temelleri yan yana konan iki taşla tek sıralı yapılmıştır (Lev. 13/1, 2). Sadece bir yerde, Batı Kapısı (BK)'nın güney duvarının 80 cm yüksekliğe kadar 4 sıra taşla örüldüğü saptanmıştır (Lev. 11/1; 12/2).

Savunma duvarı 3. ve 4. enlemlerin birleştiği doğrultuda, doğu-batı yönünde, dik açılı, derin girinti ve çıkıntılar yaparak gelişmekte bazı yerlerde de düz ilerlemektedir. 6 A₂'nin geç evresinde bu duvarlarda bazı değişiklikler yapılmış, Kuzey Kapısı (KK)'nın batısı ile Batı Avlusu (BA)'nın kuzey ve batı duvarlarında kuvvetlendirici ekler yapılmıştır. Bunların bir kısmı, duvarlarla aynı kalınlıkta ikinci bir duvarın yanastırılması biçiminde, bazen duvara dışta dar bir aralık bırakacak kavisli bir duvar yapılmak suretiyle (Lev. 13/1) veya ince duvara dışta küçük hücrecikler eklenmesi yoluyla olmaktadır (Lev. 10, E/4 plankaresi)⁸. Kuzey Avlusu (KA)'nın dış duvarı G/3 karesinde küçük bir çıkma yaparak kesilmiş ve II. ev ile arasında dar bir aralık bırakılmışken daha sonra bu aralık iki taş ile düzensiz biçimde kapatılmıştır (Lev. 8).

6 A'nın girişlerinden ikisi açılmıştır. Bunlardan KK basit bir aralık şeklindedir (Lev. 13/1, 2). Kapının bir kenarında, içte küçük bir oda bulunmaktadır (Lev. 11/2; 13/2). BK da aynı plandadır (Lev. 12/2). Girişin karşılıklı iki kenarı, bitişik yapılan iki duvar ile kalınlaştırılmıştır.

KK ve BK'larının yeri ve planları, bunların ana girişler olamayacağını göstermektedir. Her iki kapı dik yamaçlara açılmaktadır. Büyük girişlerden birinin 5. enlemde, bir diğersinin de höyüğün tatlı

⁸ Duru, 1982, s. 10, Lev. 9; 11/2.

bir eğimle gerisindeki sırtlara birleştiği, henüz kazılmayan güney kenarda bulunması kuvvetli bir olasılıktır.

BK'nın iç tarafında geniş bir avlu yer almaktadır (Lev. 11/2: 12/2). Yamuk dörtgen planlı avlunun kenar uzunlukları ortalama 8-8.50 m dir. Güney duvarda dar, uzun bir girinti vardır. Avludan yerleşmeye geçiş, BK'nın tam karşısında açılan basit bir kapıdan olmaktadır. Avlunun her iki kapısının genişliği 1.40 m dir. BA'nın tabanı güneyden kuzeye doğru kuvvetli biçimde eğimlidir (Lev. 11/2). Kuzey duvar temelleri ile güneydeki yüksek taş duvarın en alt taş dizisinin arasında 1 m yi aşan bir yükseklik farkı bulunmaktadır.

BA'nın bir kapı odası görünümüne karşılık KA gerçek bir avlu niteliğindedir. Avlu düzensiz dörtgen planlıdır (Lev. 10; 11/2). Başlangıçta bir kapı hücresi ile korunan avlu girişine zamanla bazı duvarlarla, belki engeller yapılmıştır (Lev. 8; 13/2). 6 A₁ de avlunun doğu kenarına, II. eve bitişik, küçük bir oda eklenmiştir (Lev. 11/2 ev no. IX).

Avlulardan geçilerek girilen yerleşim alanında, evlerin ayrı ayrı veya ikişerli olarak düzenlendiği görülmektedir (Lev. 9). 6 A₂ ara evresine ait 8 ev kazılmıştır. Bunların hepsi düzenli dikdörtgen planlı ve tek odalıdır. Evlerin ölçüleri genellikle büyük (6x8 m) olmakla birlikte küçük olanlara da rastlanmaktadır (3.10 x 5.20 m gibi). VII. evin, kazılmayan doğu kenarına bitişik, ikinci bir odası olması mümkündür. I ve VIII. evlerde, odaların köşelerine yerleştirilmiş fırınlar (Lev. 15/1), 6b ve 6a evrelerinde bulunmuş fırınlardan farksızdırlar⁹. III. evin güneybatı köşesinde yassı küçük taşlarla döşeli bir alan vardır (Lev. 12/1). Evlerin tümünün yıkılmadan önce boşaltıldığı, içlerinde önemli buluntulara rastlanılmamasından anlaşılmaktadır.

Evler ve ev grupları arasında, dik açılı dönüşlerle, avlulardan yerleşmenin ortasına geçişi sağlayan genişçe sokaklar, 6 A₂ nin göze çarpan özelliklerindedir.

6 A₁ de bir önceki yerleşim planının kısmen korunduğu, ancak bazı eklerle yerleşmenin genel niteliğinin önemli oranda değiştiği

9 Duru, 1980, s. 23 v.d.d., Lev. 9; 11/1, 2.

izlenmektedir (Lev. 10). Büyük bir olasılıkla savunma duvarlarında saptadığımız ek ve değişikliklere paralel olarak yapılan bu yeni uygulamaların başında, evler arasındaki sokakların hemen hepsinin kapatılması gelmektedir. III. ev ile XI. evin arasındaki sokak iki uçtan duvarlarla kesilmiş ve dar bir boşluk elde edilmiştir (Lev. 14/2). Aynı yöntemle VI. ve VII. evlerin arası da kapatılmıştır. BA ile I. ev arasındaki çok dar geçit, üç kısa duvar ile geçişe kapatılmıştır (Lev. 12/2). III ve VI. evler arasında yıkık durumda günümüze kadar gelen duvar kalıntıları, belki burada bir kişinin ancak geçebileceği genişlikte bir aralık bırakıldığını göstermektedir (Lev. 12/1). BA'nın kuzeyinde, 6 A₂ evresinde çıkmaz sokak halindeki aralığın doğuya bakan ağzı 6 A₁ de kapatılmış ve genişçe bir oda kazanılmıştır (Lev. 13/1). Nihayet V ve VI. evlerin arasındaki 40 cm lik dar aralık ta bu son evrede iki taşla kapatılmıştır (Lev. 12/1). Bütün bu değiştirmeler özensiz ve kaba taşlarla yapılmıştır (Lev. 12/2; 13/1).

Evlerin çoğu eski planlarını korumuşlardır. 6 A₂ de tek odalı olan II. ev, bir ara bölme duvarı ile iki odalı hale gelmiştir (Lev. 11/2; 13/2). VIII. evin duvarlarının iç tarafına örülen yeni duvarlarla bu ev biraz daralmıştır.

6 A₂ nin IV numaralı evi yıkılmış ve üzerine plan değiştirilerek yeni bir ev yapılmıştır (Lev. 14/1). Başlangıçta iki odalı olan bu ev daha sonra güneydeki oda içine ince bir bölme duvarı yapılarak üç odalı duruma gelmiştir (Lev. 8; 14/2). Söz konusu ettiğimiz XI. evin bu son onarım evresi sırasında bazı duvarlarının içten birer taş sırası eklenerek kalınlaştırıldığı görülmektedir (Lev. 14/2). Bu yapı döneminde yapılmış bir diğer ev de X. evdir (Lev. 11/2). İki odalı olan evin odaları arasında kapı aralığı bulunmamıştır.

6 A'nın kazılan bütün evlerinde duvar temelleri, yanyana konulmuş iki taş ile tek dizi olarak hazırlanmıştır. Temel kalınlıkları 60-40 cm arasında değişmektedir. III. evin temelleri küçük taşlardan yapıp 40 cm den bile bazı yerlerde zayıf olmasına karşılık II. evin güney duvarı irice taşlardan örülmüştür ve dış duvarlar da dahil 6 A'nın bütün duvarlarından daha kalındır. Duvarların üst yapısı kuşkusuz kerpiçtendir. Ancak temeller üzerinde kerpiç izlerine hiç rastlanılmamıştır. Kapı aralıkları da büyük bir olasılıkla kerpiç

kısımda açılmış olduğundan, evlerin hemen tümü kapısız gibi görünmektedir.

6 A katının 5-3 enlemlerindeki yapılarının duvarları Kuzeye doğru eğiktirler (Lev. 11/2). Evlerin tabanlarının da eğik olacağı düşünülemediği için alçakta kalan temellerin, yükseklik farkının giderileceği düzeye kadar taşla örülüp yükseltilmesi beklenirken böyle yapılmamış olması gariptir. Bu durumda evlerin kuzey kerpiç duvarlarının daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Yapılarda ağacın kullanıldığına dair kesin kanıtlar bulunmamıştır. Evlerin olağanüstü geniş ölçüleri, dolayısıyla çatılarının nasıl kapatılmış olabileceği sorunu bizi daima meşgul etmiştir. 6 A yapı katının yangınla yıkılmamış olması (II. ev hariç) kömürleşmiş ağaç kalıntılarını ele geçirememiş olmamıza bir neden oluşturabilirse de, çürümüş ağaç izleri ile çatıyı taşımak üzere kullanılmış olması düşünülebilecek dikmelerin taban taşlarının da olmaması dikkat çekicidir. Evlerin duvarları, bazen 8 m yi geçen genişlikleri kapatacak uzunluklardaki ağaç kirişlerin ağırlıklarını çekemeyecek kadar zayıftır. Evlerin üzerlerinin açık olduğunu düşünmek de olanaksızdır. Zira evlerin yıkıntısı içinde, çatıdan düştüğü kesin olan moloz arasında, örülerek çatıya yerleştirildiği anlaşılan saz demetlerinin kömürleşmiş kalıntılarıyla, bu demetlerin üzerine serilmiş toprak veya kil toprakları üzerindeki izleri açık seçik görülmektedir (Lev. 15/2,3 - 6 c'ye ait bir ev içinde). Mimarlık geleneklerinde süreklilik olan 6 A ve 6. Yapı katlarında evlerin çatılarının, yakın zamana kadar Anadolu'da çok yaygın olan düz toprak örtülü biçimde yapılmış olduğunda kuşku yoktur.

6 A mimarlık katının uzun süre yaşadığını sanıyoruz. Bu süre içinde yerleşmeyi savunmak için bazı önlemlerin alınmağa çalışıldığı kesindir. Bir yandan ince dış duvarların en zayıf yerleri -köşeler ve kapılar gibi- ek duvarlarla kuvvetlendirilirken, öte yandan yerleşim içinde geçişleri kapama yoluna gidilmiştir. Sokakların ve evler arasındaki dar geçitlerin kapatılması bu düşüncelerle yapılmış olmalıdır. Yerleşme içinin savunma nedenleriyle engellendiği kabul edilirse bu durum, savunma konusunda çok erken ve alışılmamış bir uygulamadır.

Sandık duvar tekniğindeki ekler de 6 A₁ evresinde yapılmıştır. 1980 raporumuzda önerdiğimiz 'Kazemathı duvar' tipindeki duvarların ise¹⁰, son kazı sonuçlarına göre söz konusu olmadığı anlaşılmıştır.

6. *Yapı Katı* : 6 A yapılarının kalın molozu üzerinde yeniden kurulan GKÇ yerleşmesinin bir kaç evreli olduğunu ve bunlardan üstten başlayarak 6a ve 6b evrelerini geçen yıllarki kazılarımızdan biliyorduk¹¹. Bu kazı mevsiminde 6. Yapı katının ilk ara mimarlık evresi olan 6c'yi açtık (Lev. 16). Genel olarak 6. Yapı katı 6 A katına oranla önemli ölçüde küçülmüş durumdadır. Kazı çukurunun güney yarısında 6. kata ait hemen hiç bir yapının olmadığını saptadık. Bu yapı katının sakinleri 6 A yapılarından hiç bir şekilde yararlanmamış olmalarına karşın 6 A'nın genel mimarlık havasını ve karakterini korumayı başarmışlardır.

6 Yapı Katı baştan beri bir savunma sistemine sahiptir. Çok bozuk durumdaki bu duvarların (Lev. 16), en dış halkadaki evlerin duvarlarının hemen dışından geçtiği anlaşılmaktadır. 60-70 cm kalınlıktaki bir sıra taş temelli bu duvarların genel planı ve kapı yerleri belirli değildir. G/3 plan karesindeki aralık bir kapı olabilir. Eşik yeri bir taş dizisiyle belirtilmiş gibi görünen bu aralığın karşılıklı iki kenarı dışa doğru uzatılmıştır. 5. enlemde bir diğer kapı beklenirdi.

6c evlerinin bir kısmı taş temelli (Lev. 16, Ev no. 13-15, 19, 20), bir kısmı da duvarları en alttan başlayarak kerpiçten yapılmışlardır (1, 9, 12, 18). Eğer rastlantı değilse, yerleşmenin dış halkasındaki evler taş temellidir. 6c'nin 1, 9, 12-15 numaralı evleri bir sonraki 6b de tabanları yükseltilecek kullanılmaya devam edilmişlerdir. Geçen yıl açılan bu yapıların¹² yanında, 18-20. evlerde sadece 6c evresinde oturulmuştur. 18. ev Kuruçay GKÇ'inde ilk kez rastlanan bir plan vermektedir (Lev. 16; 17/1). Ev üç odalıdır. 5x5.60 m ölçüsündeki büyük odaya giriş batıdadır ve kuzey duvara yapıştırılmış bir dikme ile odanın ortasında, çatıyı destekleyen bir diğer tahta direğin kömürleşmiş kalıntıları bulunmaktadır. Odaya kuzeyden bitişik iki

10 Duru, 1982, s. 11.

11 a.e., s. 10 v.d.d., Lev. 12-16.

12 a.e., Lev. 12.

küçük odacığın duvarları 1 m den fazla yüksekliğe kadar korundukları halde odalar arasında geçişi sağlayacak kapı aralıkları bırakılmamıştır (Lev. 17/1). Bu iki küçük oda depo olarak kullanılmış olmalıdır. Ev içinde bir iki tezgâh ağırlığı dışında hiç bir eşya bulunmamıştır.

19. ev plan ve ölçüler bakımından 6b'nin 4. evine benzemektedir. 20. evin bir kısmı kazılmayan kesimde kalmıştır. Basit, dikdörtgen planlı olduğu anlaşılan evin kapısı kuzey duvardadır (Lev. 19/1).

6c yapı evresi, 6a'ya kadar sürekli gelişim gösteren 6. Yapı Katı'nın ilk yerleşim basamağıdır. Tümüyle 2 m den fazla yıkıntı birikimine sahip olan ve bazen 2 m yüksekliğe yaklaşan duvarları sağlam durumda bulunan evleriyle çok uzun bir süre aynı insan topluluğu tarafından oturlan bu katta evler ya aynen ya da benzer planlarla tekrar tekrar yapılmışlardır. Örneğin 18. evin planı değişmiş olarak aynı yerde 6b de yeni bir ev yapılmış (2. ev) ve bu son evin tabanı sürekli yerleşim nedeniyle yükselerek 6a'ya kadar kullanılmıştır¹³. Benzer durum 9. ev için de geçerlidir.

6c evlerinin bazılarının yangın sonucu yıkıldıkları saptanmıştır. Örneğin 9. evin yangın molozu 1.5 m den daha kalındır (Lev. 18/2). Çok sayıda tüm kap ve başka küçük buluntular (pişmemiş kilden hayvan figürleri gibi) ele geçen bu evde ayrıca çok küçük bir alan içinde 100 den fazla tezgâh ağırlığı bulunmuştur (Lev. 18/2).

6c'nin ve genel olarak 6. Yapı katının küçük bir bölümü kazıldığı için evler arasında sokakların ve meydancıkların bulunup bulunmadığını kesinlikle söyleyebilecek durumda değiliz.

6. katın bir özelliği de 6c den başlayarak yerleşim yerinin düzleştirilmesidir. 6 A da çok belirgin olan kuzeye doğru eğiklik ortadan kalkmıştır. 6c ile 6 A Yapı katı arasında önemli farklılıklara karşın dikkat çekici bir durum, 6 A daki evlerin tümüyle yıkılıp üzerlerinin kalın bir yıkıntı molozu ile kapanmasına rağmen 6 c ve onu izleyen ara mimarlık evrelerinde yapılan evlerin 6 A evlerinin genel plan ve konumlarını büyük ölçüde korumuş olmalarıdır.

13 a.e., s. 12, Lev. 13/1; 15/1, 2.

Gömüler

1980 yılına kadar sayıları 11 olan çömlek mezarların (ÇM)¹⁴ sayısı 1981 de 37 ye yükselmiştir. Evlerin tabanları altına (Lev. 19/1) veya boş alanlara yapılan bu tür gömülerde daima küçük bebek veya çocuklara rastlanmaktadır. Cesetlerin çömlek içine konurken bir beze, kefene sarıldıklarını kanıtlayan dokuma parçaları bir ÇM içinde saptanmıştır (Lev. 19/2, 3).

Çömlek mezarlara benzeyen fakat içinde iskelet bulunmayan ilginç bir duruma 6c tabanı altında rastlanılmıştır. Çift tutamaklı iri bir çömlek dik olarak yerleştirilip içine tek kulplu bir bardak konulmuş ve çömleğin ağzı yassı bir taşla kapatılmıştır (Lev. 18/1). Çömlek boştu ve ÇM ler gibi bir yana yatırılmamıştı. Değişik amaçlı bir uygulamanın veya bir adak geleneğinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Keramik

Bu yıl kazılan GKÇ yapı katları keramiğinin büyük çoğunluğu eski kazı mevsimlerinde bulunanların benzerleridir. Daha önceleri tanımlanan 'A' ve 'B' türü keramik, 6c ve 6 A katlarında varlıklarını sürdürmektedirler.

'A türü' çanak çömlek¹⁵ bu yapı katlarında da egemenliğini korumaktadır. Çoğunlukla koyu gri ve siyah ya da ender olarak kahverenkli hamurlu, az açkılanmış ve gevşek pişirilmiş olan bu tür keramik içinde tek kulplu bardak ve maşrapalar yine en yaygın formlardır. Tümünün 50 ye yakın kap ile parça halinde ele geçenlerin çoğunluğu bu tiplerdendir. Bu yılın yeni ele geçen kap formlarıyla geçmiş yılların küçük farklarla tekrarlanan kaplarından bazıları şunlardır :

- Düz kenarlı küçük fincanlar (Lev. 20/1, 2),
- Kulplu fincanlar (Lev. 20/3-5; 26/1),
- Kısa, yatay tutamaklı fincanlar (Lev. 23/1),
- Kulpsuz kâseler (Lev. 20/6),
- Kulplu kâseler (Lev. 20/7),

14 a.e., s. 14, Lev. 14/2.

15 Duru, 1980, s. 29-31, Lev. 17-25.

Duru, 1982, s. 14-16, Lev. 17-21.

- Kulplu küçük maşrapalar (Lev. 20/13, 14; 26/2; 27/2),
- Kulplu maşrapalar (Lev. 20/8-10)¹⁶,
- Dik boyunlu, kulpu iki delikli çömlekler (Lev. 20/11),
- Kısa, devrik boyunlu, tek kulplu çömlek (Lev. 21/1; 26/3),
- İki kulplu, basık karınlı çömlek (Lev. 21/2)¹⁷,
- Omurgalı, yüksek iç bükey boyunlu, iri tek kulplu çömlek (Lev. 21/3, 4; 26/5, 6)¹⁸,
- Silindirik gövdeli, iri, tek kulplu kaplar (Lev. 20/12; 21/5; 26/4)¹⁹,
- İki tutamaklı çömlekler (Lev. 21/6, 7, 10; 26/8),
- Kulplu ve tutamaklı çömlekler (Lev. 21/8; 26/7)²⁰,
- Omuzda iki kulplu çömlek (Lev. 21/9; 26/9),
- Değişik boyda tepsiler (Lev. 23/11-13)²¹,

Bu yıl ayrıca parça halinde pek çok kulp ve tutamak bulduk. Bunlardan dudak üstü çıkıntılı olanlar genellikle kulpun dudağa birleştiği kesimde tekli (Lev. 20/8, 9; 22/5-7)²² ya da ikili olarak görülür (Lev. 20/10). Kulpun ağızla birleştiği yerin hemen yakınında deliği olanlarla (Lev. 22/7)²³ kulpta ikinci bir deliği karınlı birleşme yerine yakın olanlar (Lev. 20/11)²⁴, ağızdan çıkarak aşağıya doğru kıvrılarak tutamak oluşturanlar (Lev. 23/6), kulpun üzerinde tek veya ikili derin yivliler (Lev. 22/3, 4; 20/10), kulpun altına ayrıca bir tutamak konmuş olanlar (Lev. 22/9)²⁵ geçen yıllardan bilinenlere benzemektedirler. Kulpların hemen üzerine eklenen dik çıkmalar (Lev. 22/8) ile kulpların alt kesiminde iki memecik çıkıntısı (Lev. 22/11, 12) veya ay biçimli kabarıklıklar (Lev. 22/10) bu

16 Duru, 1980, Lev. 19/8-13.

Duru, 1982, Lev. 17/8-12.

17 Duru, 1980, Lev. 17/6, 7; 19/14.

18 Duru, 1982, Lev. 19/1, 2; 21/1, 2.

19 Duru, 1980, Lev. 18/6; 20/7, 9.

20 a.e., Lev. 18/7-10; 21/1-4.

21 a.e., Lev. 18/11; 22/16, 17; 25/9, 10.

22 a.e., Lev. 22/3

Duru, 1982, Lev. 17/3; 18/5.

23 Duru, 1980, Lev. 19/14; 20/4, 5; 22/4; 23/16, 17.

24 a.e., Lev. 20/6.

25 a.e., Lev. 21/6.

yıl ilk kez görülenlerdendir. Diğer bir alışılmamış kulp karın üzerine yatay yerleştirilen kulptur (Lev. 23/7). Bu sonuncu parçanın hamuru açık renklidir ve 'A' türlerinden farklı bir görünümü vardır.

İri tutamak Kuruçay'da çok sevilen ve tekrarlanan bir gelenektir²⁶. Bunların büyük çoğunluğu küt çıkıntılar şeklinde (Lev. 22/13; 26/7, 8) iken, sivrileşen uçları içe kıvrık olanlar da görülmektedir (Lev. 22/14). Düğme başlı bir tutamakla (Lev. 23/9)²⁷ burmalı bir kulp parçası da dikkati çekmektedir (Lev. 23/10).

Kaplar üzerine memecikler yapmanın da sevilen bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır (Lev. 21/3; 23/2-4; 26/5).

Genellikle 'A' türü kapların dipleri hafif düzleştirilerek belirtilmeğe çalışılmıştır. Bu diplerin yanında çan ayaklı olduğu anlaşılan bir parça çok yabancı kalmaktadır (Lev. 23/15).

Daha önce yayınlanan kazı raporlarında söylendiği gibi 'A türü' keramik üzerinde bezeme yok denecek kadar enderdir. 1980 yılında bulunmuş çizgi bezemeli bir iki parçaya²⁸ bu yıl yine 6 A yapı katından bir başka parça katılmıştır. Kap 7 cm çapında küçük küresel gövdeli boyundan üst tarafı kırık bir şişedir (Lev. 20/15; 27/1). Karın üzerinde yatay dört paralel ikili çizgiler arası çapraz kesişen kısa çizgilerle doldurulmuş ve çizgi içlerine de beyaz bir madde konmuştur.

Bu kazı döneminde ilk kez 'A' tipi keramiklerden biri üzerinde boya bezemeye rastlanılmıştır (Lev. 20/14; 27/2). Bir ÇM yakınında mezar hediyesi olarak bulunan açık renk hamurlu bu minyatür kabın boyu 7 cm dir. Tek kulplu kabın boynunda şevron motifi, karın üzerinde çapraz kesişen bandlar bulunmaktadır. Yangın geçiren kabın üzerindeki boyanın gerçek rengi anlaşılamamaktadır. Boya yanmış ve altta kalan mat alanlar günümüze gelmiştir.

GKC'nin ikinci keramik grubu olan 'B türü' sayı olarak alt katlarda bir oranda artmaktadır. Siyahımsı ve biraz yağlı görünüşlü,

26 a.e., Lev. 21/1-6; 22/11; 25/8.

27 a.e., Lev. 22/19.

28 Duru, 1982, s. 15, Lev. 19/2-4; 21/2.

kalın kenarlı, iyi açkılanmış bu kaplarda²⁹ formlar çok kısıtlıdır. Lev. 24 ve 25 de görüleceği gibi en çok yinelenen kaplar düz dudaklı derin çanaklar (Lev. 24/1-6) ile açık ağız içinde hafif yivi olan (Lev. 24/7, 8) veya dudacağı hafif dışa dönük çanaklardır (Lev. 24/10-15). Bu yıl bulunan 'B' türleri arasında kulplu olanlarla (Lev. 25/1-3) dudak üzerinde değişik biçimlerde çıkıntıları olan pek çok parça vardır (Lev. 25/4-12).

GKÇ keramiği form açısından zenginleşmeğe devam etmektedir. Biçim repertuvarına bu yıl katılanların da, daha önce bulunanlar gibi, Anadolu'da benzerlerini tanımıyoruz. Enkrüstasyon bezemeli kabın GKÇ'nin en erken yapı katında ele geçmesi, bu tür bezemenin Kuruçay'da önceleri sınırlı sayıda yapıldıkları ve sonraları ise tamamen terkedildikleri hakkındaki önerimizi³⁰ desteklemelidir.

Yukarıda tanıtılan çanak çömlük türlerinden işlev ve biçim bakımından farklı olan üç kabı ayrı olarak ele almak istiyoruz. Kaplardan birincisi, 6c nin 9. evi içindeki yıkıntı arasında bulunan bir tür 'rhyton'dur (Lev. 20/16; 27/3). Malzeme ve yapım özellikleri açısından 'A' grubuna girebilecek olan kabın boyu 7.8 cm, yüksekliği 12 cm dir. Dört küçük ayak üzerinde duran kabın genişçe karnı üzerinde sırtta, biri kırık durumda iki silindirik ağız bulunmaktadır. Ağızların arası ile karnın altına doğru bir kulp yerleştirilmiştir. Üzerinde yer yer kahverengi lekeler bulunan koyu gri hamurlu bu rhyton'un kırık ağızını resimlerde görüleceği gibi tamamladık. Kırık olan ağız bazı meslektaşlarımız hayvan başı biçiminde tamamlamayı önerdiler. Ancak kırık yerde kabın yüzeyinde diğer ağızdan farklılık görülmediğinden böyle tamamlamayı uygun gördük.

İkinci kap, tüme yakın durumda halka biçiminde bir 'askos'dur (Lev. 20/17; 27/4). Yere oturan halka gövdenin içi boştur. Dıştan dışa çapı 13.3 cm olan askos'un kısa ve eğik biçimde yükselen silindirik bir ağız-akıtacağı vardır. Koyu renk hamurlu ve özensiz yapılan kap, 'A türü' içine sokulabilir (Bu kap da 6c nin 9. evi içinde bulunmuştur).

29 Duru, 1980, s. 32, Lev. 26.

Duru, 1982, s. 16, Lev. 18.

30 Duru, 1982, s. 15.

Hiç bir keramik grubuna sokamadığımız üçüncü parça, 6 A molozu içinde kırık halde ele geçmiştir (Lev. 23/5). Parça orta boyda, dik boyunlu bir çömleğe ait olmalıdır. Hamur açık kahverenkli ve iyi açkılanıp çok iyi pişirilmiştir. Kabın ağız kısmının yaklaşık 1/3 ü eldedir. Ağızda, dudak üzerinde, ağız düzeyini geçen iki kabarıklık vardır. Çıkıntılarının ortasında ince bir delik bulunmaktadır. Bu çıkıntılarının ağız çevresinde düzenli aralıklarla tekrarlanması halinde sayılarının 5 ya da 6 olması gerekmektedir. Böylece çömleğin ağız kenarında sur üzerindeki burçları hatırlatan bir görünüm kazandırılmıştır. Gövde kısmı eksik olmakla beraber, karnın yuvarlak ve geniş olduğu anlaşılmaktadır.

Bu kısımda tanıttığımız son üç kap kuşkusuz günlük işler için yapılmamış eserlerdir. İlk ikisi kesin olarak ritüel amaçlıdır. Özensiz yapımları ve aynı evde yan yana bulunmaları bunların beraberce kullanıldıklarını göstermelidir. Sonuncu parça çok ilginçtir, ancak işlevi hakkında bir öneride bulunmak zordur. Eğer kabartmalı bir kap ise, bunu da aynı gruba sokmak mümkündür.

Söz konusu kaplardan hiç biri Anadolu Geç Kalkolitikinden tanınmamaktadırlar. Rhyton'a benzeyen kap, ilk araştırmalarımıza göre Anadolu'da hiç bir çağda yapılmamıştır. Filvaki rhytonlar Anadolu'da Neolitik çağdan beri bilinmektedirler³¹. Ancak bunlar çoğunlukla hayvan biçimlidirler. Biçim ve anlam bakımından iki uzun silindirik ağızlı Kuruçay kabına en yakın olanlar, İlk Tunç Çağı içinde yapılmış olan Batı Anadolu gelişli rhytonlar sayılabilirler³².

Halka biçimli kabın benzerleri Troya'dan gelmektedir. Troya'da üç küçük ayaklı ve kulplu olan askos'lar Blegen kazılarında II g'de³³ ve Schliemann kazılarında VI. katta bulunmuşlardır³⁴. VI. katta ele geçtikleri bildirilenlerin de II. yapı katından gelmeleri çok büyük bir olasılıktır. Aynı gruba girebilecek bir diğer Troya kabı, IV.

-
- 31 Duru, 1974, s. 683 v.d.d.
 32 Müller-Karpe, 1974, Lev. 327/11, 12.
 33 Blegen, 1950, s. 240 v.d. (D-30), res. 406.
 34 Schliemann, 1885, s. 765, res. no. 1497.
 Schmidt, 1902, no. 3246.

katta bulunduğu söylenen üç ağızlı kaptır³⁵. Halka biçimli kaplara (askoslara) Anadolu dışında da rastlanılmaktadır. M.Ö. 4. binyılın ikinci yarısına ait Mısır'daki bazı mezarlarda Kuruçay kaplarına çok benzeyen kaplar bulunmuştur³⁶. Bu kapların varlıklarını Anadolu'da çok uzun zaman sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Hitit çağında dik duran biçimde³⁷, Frig çağında kulplu olarak çok yakın benzerleri³⁸ yapılmıştır.

Schliemann, British Museum'da Kıbrıs'tan gelen bu türde üç askos ile Rodos'ta bulunan ve Paris'te özel bir koleksiyonda saklanan bir diğer askos'tan söz etmektedir³⁹. Bu formun Batı Anadolu'da Arkaik çağlarda da kullanıldığı bilinmektedir.

Küçük buluntular

Pişmiş toprak eserler : 6c yapı evresi molozu içinde, çok dar bir alanda toplu halde, tüm veya kırık 10 kadar basit hayvan tasviri bulundu. Kilden şekillendirilip pişirilmediğinden kırık ya da çok kolay parçalanacak durumdaki figürlerin bir kaçı anlaşılır durumdadır (Lev. 28/2; 29/1). Boynuzlar düz ve sivri yapılmış, ancak cinsleri belirsizdir.

Yine 6c evresinde oldukça iyi durumda bir maden eritme potası ele geçti (Lev. 20/18; 29/4). Akıtacak kısmı hafif sivrileştirilmiş olan potanın çok kaba yapıldığı, dış kısmın nispeten düzleştirilmesine karşılık iç tarafta derin parmak izleri çok belirgin biçimde olduğu görülmektedir. Kabın ateşe konduğu veya içine eriyik bir maden doldurulduğuna dair hiç bir iz görülmemektedir. Potanın kullanılmadan kırıldığını sanıyoruz.

Pişmiş topraktan, anlamını çıkartamadığımız bir diğer buluntu, çevresi hafif kabartılarak bir kenar oluşturulmuş, yuvarlak, yassı nesnedir (Lev. 28/1). Karşılıklı ikişer deliği olan eser iyi açıklı-

35 Schliemann, 1885, s. 698, res. no. 1209.
Schmidt, 1902, no. 610.

36 Müller-Karpe, 1968, Lev. 10/19; 13/16.

37 Sumer, 1965, Pl. XLVI.

38 Çınaroğlu, 1982, Lev. XXXV/2 (Gordion P tümülüsü, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, yayınlanmamış).

39 Schliemann, 1885, s. 765.

lanmış ve pişirilmiştir. Buluntunun kapak olmaktan çok deliklerden geçirilen iplerin yardımı ile asıldığı ve üzerine bir şey, örneğin bir kandil konduğu akla gelmektedir.

Taş eserler : Küçük iki baltacık-keski dışında bu yıl 6c de alabasterden yapılmış küçük bir kutu kapağı bulundu (Lev. 28/3; 29/2). 3.5 cm boyunda, 2.2 cm genişlikte ve 0.8 cm kalınlıktaki kapağın üst tarafında alt alta iki stilize boğa başı kabartması bulunmaktadır.

Kemik : Çok sayıda basit iğne ve bız ile, baş kısmı özenle burmalı yapılmış bir süs iğnesi ele geçmiştir (Lev. 28/7; 29/3).

Tekstil : Çömlek mezarlardan biri içinde, cesetlerin sarıldıkları anlaşılan beze ait küçük bir parça bulunmuştur (Lev. 19/2, 3). Bez parçasının niteliği ve dokuma tekniği hakkında yetkililerin ayrıntılı raporlarını önümüzdeki raporlarda sunabileceğiz. Bilindiği gibi Anadolu'da dokumacılık Erken Neolitik çağdan beri mevcuttur⁴⁰.

Maden eserler : Kuruçay Höyüğü'nün GKÇ katlarında, kazıların başladığı ilk yıldan beri bulunan maden eşyaların sayısı fazla olmamıştır. 4. kattan 6 A katına kadar çoğu parça halinde, başsız iğne, dikiş iğnesi ya da delici -bız biçimli 20 kadar eşya ele geçmiştir. 1980 kazı mevsiminde F/4 plan karesinde 6 m derinlikte, yamaca çok yakın bir yerde, uç kısmı kırık bir mızrak ucu bulmuştuk (Lev. 28/4). O yıl, eserin yamaçta yüzeye çok yakın bir yerde ele geçmesi nedeniyle üst katlardan kaymış, karışmış olabileceğini, eserin çok gelişmiş biçim ve yapım yöntemi dolayısıyla İlk Tunç Çağına ait olacağını düşünmüş ve son kazı raporunda yayınlamaya karar vermiştik. 1981 de 6 c yıkıntısı içinde biri balta-keski, diğeri bıçak olmak üzere iki maden eser bulundu. Bunların yapım özellikleri mızrak ucu ile büyük bir benzerlik gösterdiğinden söz konusu üç maden eseri burada tanıtıyoruz.

Mızrak ucunun mevcut uzunluğu 18 cm dir (Lev. 28/4: 29/5). Kırık olan uç kısım ile 30 cm e ulaşacağı anlaşılmaktadır. Mızrak kısmı ortası kabarık iki yana keskinleşen bir yaprak biçimindedir.

40. Mellaart, 1967, s. 219, Lev. 116-118.

Sapa yumuşak omuzlarla geçilmektedir. Tahta içine giren kesim kare kesitlidir. Sap şekillendirilirken dövme sırasında maden iki yana hafif taşmıştır (Lev. 28/4 deki kesite bakınız). Sapın ucu «U» biçiminde kıvrılmıştır.

Çok sağlam durumda ele geçen balta-keski 10.3 cm boyunda ve 1.1 cm kalınlığındadır (Lev. 28/5; 29/6). Ağızda genişlik 6 cm, sırtta 1.7 cm kadardır. Sırtı dar, küt ve dikdörtgen kesitli olan baltanın genişleyen ağız iyice keskinleştirilmiştir. Ağızda kullanım izleri çok belirlidir. Baltanın bir yüzü düz diğer yüzü hafif dalgalı yüzeyledir. Bu durum baltanın dökme yöntemiyle yapıldığını gösterse gerektir. Ancak ağız kesiminin dövülerek inceltildiği ve genişlediği anlaşılmaktadır. Çünkü ağızın iki sivrileşen kenarında dövme sonucu maden dışı doğru taşmıştır. Bu taşma durumu mızrak ucunun sap kısmında görülenin tam bir paralelidir. İki eserin yapım yöntemlerindeki bu benzerlik, aynı çağa ait olduklarını açıkça göstermektedir.

Üçüncü maden buluntu bir bıçaktır (Lev. 28/6; 29/7). 6c'de balta ile yanyana bulunmuş olan bıçak, modern bir sofraya bıçağı formundadır. İki uç küttür ve sapa giren uçta tek bir perçin deliği bulunmaktadır.

Maden buluntulardan ikisinden alınan örneklerin 'Atomik absorption spektrometre' yöntemiyle yapılmış analizlerinin sonuçları şöyledir :

Balta % 91.6 Cu, 0.13 As, 0.23 Sb, 0.23 Ag, 0.11 Ni, 1.19 Zn, 0.13 Fe
Bız % 99 Cu, 0.18 As, 0.13 Sb, eser Ag, 0.06 Ni, 0.8 Zn, 0.07 Fe

Analiz sonuçları bize eserlerin yapım yöntemleri hakkında yeterli bilgileri vermemekle beraber, çalışmalarını yöneten Dr. Hadi Özbal'ın fikrine göre, bakır izabe yoluyla elde edilmiş olup dökümle eserler şekillendirilip daha sonra çekiçle son biçimini almış olmalıdırlar⁴¹. Döküm olduklarının arkeolojik kanıtı, 6. katta bulunan pişmiş topraktan yapılmış potadır (bk. s. 30).

41 Maden eserlerden alınan örneklerin analizlerini Boğaziçi Üniversitesi Kimya Bölümü öğretim üyelerinden Sayın Dr. Hadi Özbal adı geçen Üniversitenin laboratuvarlarında yapmıştır. Kendisi araştırmaların sonucunu şifahi bize bildirmiş, ayrıntılı raporu ileride yayınlanacaktır. Kazımıza yaptıkları

Anadolu madenciliğinin Neolitik ve Kalkolitik çağlardaki gelişimi hakkında elimizde yeterli bilgi ve eser yoktur. Buluntular az ve araştırmalar buna bağlı olarak eksiktir. Burdur Göller yöresinde Neolitik ve EKÇ'de madenciliğin gelişmediği bilinmektedir. Hacılar'da son yapı katlarında bir iki maden (bakır) boncuğunun ele geçtiğini hafif bir yerde söylemektedir⁴². Son büyük raporda madenden söz edilmemektedir. Beycesultan GKÇ tabakalarında en eski maden eserler XXXIV. Yapı katından gelmektedir⁴³. Beycesultan'ın basit iğne ve delicileri ile Kuruçay'ın gelişmiş eserlerini karşılaştırmaya elbette ki olanak yoktur.

Maden eserlerin ayrıntılı metalurjik ve arkeolojik incelemesini burada yapamayacağız. Spekülasyondan kaçınarak şu kadarını söyleyebiliriz ki, Kuruçay GKÇ madenciliği çağı içinde alışılmamış bir gelişme düzeyindedir.

Kemik ve bitkisel kalıntılar

Kazı Kurulumuza bu yıl katılan Prof. Dr. Eşref Deniz ve Antropolog Can Şentuna Kuruçay Köyündeki kampımızda inceledikleri insan ve hayvan kemiklerinden bir kısmını A.Ü. Tıp Fakültesi, Medikal Biyoloji Bilim Dalı koleksiyonlarında saklamak ve gerekli gördükleri incelemeleri yapmak üzere beraberlerinde Ankara'ya götürmüşler, geri kalan kemikler, köyümüzde belli bir yere naylon torbalar içine konarak gömülmüşlerdir.

Bitki kalıntılarının 1978 den beri toplanan örnekleri de Prof. Deniz tarafından Ankara'ya götürülmüş ve Medikal Biyoloji Bilim Dalı Arkeobiyoloji Laboratuvarlarında kendisi ve asistanı Dr. Sevil Pehlivan tarafından incelenmiştir.

Sayın Prof. Deniz ve yardımcıları tarafından kemik ve bitkisel kalıntılar üzerinde yapılan araştırmaların sonuçları «Kuruçay Höyük Kazı buluntuları üzerinde Arkeobiyolojik araştırmalar» başlıklı

önemli katkılardan dolayı müteşekkir olduğumuz Sayın Özbal, bakırın izabe yoluyla elde edilmiş olabileceğini, eserlerin doğada serbest durumdaki maden veya filizden yapılmamış olduğunu tahmin etmektedir.

42 Mellaart, 1960, s. 87.

43 Lloyd-Mellaart, 1962, s. 280 v.d.d., Fig. F. 8.

makalede verilmektedir. Dergimizin bu sayısına son anda giren bu değerli araştırmanın sonuçlarını yorumlamak olanağına sahip olmadık. Ancak edindiğimiz izlenim, söz konusu malzemenin Anadolu'nun M.Ö. 5. ve 6. binyılı fauna ve florası için ilginç katkılar yapacak nitelikte olduğudur.

C 14 ölçümleri

1979-81 yıllarında 6. ve 7. yapı katlarından alınan kömürleşmiş ağaç örneklerinden bir kısmı Tübitak Laboratuvarlarında incelenerek C 14 tarihleme ölçümleri yapılmıştır. Hacettepe Üniversitesi Kimya Fakültesi, Kimya Bölümünden Prof. Dr. Mehmet Ergin'in bize verdiği bilgilere göre, dört örneğin yaşları şöyledir :

	<i>Radyokarbon yaşı</i>	<i>Düzeltilmiş yaş</i>
6b Yapı katı	G.ö. 4795±82	M.ö. 3600±82
6c Yapı katı	G.ö. 5450±52	M.ö. 4400±52
7. Yapı katı	G.ö. 5170±70	M.ö. 4230±70
7. Yapı katı	G.ö. 7214±38	

Yukarıki tarihlerden ilk üçünün düzeltilmiş yaşları saptanabilmektedir. «Günümüzden önce 7214 yaşının düzeltilmişini bulmamız mümkün olmamaktadır. Çünkü elimizdeki düzeltme eğrisi en çok M.ö. 6300 yılına kadar uzanmaktadır. Mamafih eğrinin genel gidişi düzeltilmiş yaşın biraz yüksek olacağını ima etmektedir»⁴⁴. Bu ilk sonuçlara dayanarak EKÇ ile GKÇ'nin bitiş ve başlama tarihlerini önermekten kaçınıyoruz. Yapılacak yeni ölçümlerle 7. kattan 6. kata geçiş çağının daha doğruya yakın saptanabileceğini umuyoruz. Ancak bize göre EKÇ'nin bitimi M.ö. 5. binyılının ilk yarısı içinde olmalıdır.

44 C 14 örneklerinin sonuçlarını Sayın Prof. Dr. Mehmet Ergin bize bu raporun bitiminden çok kısa bir süre önce mektupla bildirmiştir. Yukarıdaki bilgiler Prof. Ergin'in bu mektubundan aktarılmaktadır. Bu vesile ile Sayın Ergin'e şükranlarımı sunarım.

Sonuçlar

Kuruçay kazılarının yıllık ön raporlarını ertesi yıl içinde hazırlayıp mümkünse yayınlamaya özen gösteriyoruz. Doğaldır ki her yıl ele geçen buluntuların tamamını bu ilk kısa raporlarda ayrıntıları ile incelemeye olanak ve gerek yoktur. Kazı sona erdiğinde, olanakların elverdiği ölçüde, tüm bulgular ve sonuçlar kapsamlı ve ayrıntılı biçimde «Son Rapor» da değerlendirilip yorumlanmaya çalışılacaktır. Şimdiye kadar yayınlanan raporları çalışmalarımızın ve buluntularımızın bir an önce herkeze tanınması amacıyla hazırlamaktayız. Bir arkeolog olarak birinci görevimizin, kazılarda bulunanları ve elde edilen sonuçları, olanaklar ölçüsünde eksiksiz, doğru ve çabuk yayınlamak olduğuna inanıyoruz.

Kazıların daha ne kadar süreceği konusunda bir tahmin yapamıyoruz. Anadolu tarihöncesi uygarlıkları içinde Kuruçay çalışmalarının büyükçe bir önem ve ağırlık taşıdığını biliyoruz. Özellikle Anadolu'da son yıllara kadar pek de iyi tanınmayan GKÇ uygarlık basamağı hakkında höyüğümüzün verdiği yeni bilgilerin önemi açıktır. Kuruçay höyüğünün ilk kez gün ışığına çıkarttığı Kuruçay GKÇ uygarlığını başka bir merkezden tanımıyoruz. Beycesultan GKÇ'si ile çok sınırlı bir ilişki dışında hiç bir kazı yeri ile en küçük bir ilişki kurmanın, bugünkü bilgilerimizle olanağı yoktur. Bu durumda, en eski yapı katına inip oldukça büyük bir alanda kazdığımız GKÇ yerleşmesini, olanakları zorlayarak ta olsa, ayrıntılı inceleme kararındayız. Bu evreyi böylesine sağlam durumda bulmanın büyük bir şans olduğunun farkındayız ve derin tabakalara biraz daha gecikerek inme bahasına bu yerleşmeyi biraz daha geniş alanlarda açmak ve en geç iki yıl içinde GKÇ katlarının araştırılmasını bitirmek amcındayız.

Geç Kalkolitik buluntularının gösterdiği husus ve bizdeki izlenim şudur ki; Erken Kalkolitik uygarlığını (7. Yapı katı) yıkan insanların keramik yapımı, figürincilik ve bir ölçüde mimarlık konularında, bölgeden çok uzun bir geçmişi olan ve yaşadığı çağa ismini verdiğimiz «Hacılar kültüründen» daha geri düzeyde oldukları gerçektir. Kuruçay'a gelen yeni toplumun, yani 6 A insanların, bölgesel adıyla «Kuruçay'daki Hacılar Erken Kalkolitik yerleşmesini» yıktıkları, artık kesinlik kazanmıştır. Çünkü 6 A yapıları, arada hiç

bir boşluk veya olası bir zaman farkı bırakmaksızın, EKÇ'nin 7. Yapı katının yanmış kalın kerpiç duvarlarının üzerine oturmaktadır (Lev. 11/1). Bu durumda «Hacılar I uygarlığını kim yıktı?» sorusu yanıtlanmış olmaktadır.

EKÇ'yi ortadan kaldıran 6 A insanları (Bu insanların Kuruçay'da olduğu gibi Hacılar'daki tahribatın da nedenleri olduğu -buluntular kanıtlamamakla beraber- kanımızca kesindir) yeni yerleşim alanlarında her konuda kendi geleneklerini uygulamışlar, yıktıkları EKÇ'den hiç bir öğeyi, doğrudan veya özümleyerek almamışlardır. İlginç olan bir diğer husus, genellikle Hacılar kültürüne göre daha ilkel olduğunu söyleyebileceğimiz bu yeni uygarlık basamağının sahiplerinin bazı konularda bir hayli ileri sayılabilecek bilgi ve teknolojiye sahip olmalarıdır. Mimarlıkta düzenli bir şehircilik planlamasının olduğu ileri sürülemez de, evlerin konumları, sokak sistemi ve avlular gibi bazı konularda bilinçli davranışlar sezilmektedir. Hatta Hacılar II ve I katlarından daha gelişmiş bir yerleşim pratiklerinin varlığından söz edilebilir. Savunma konusunda henüz başlangıç noktasında bulunmaktadırlar. Aslında savunma işiyle Kuruçay GKÇ mimar-ustaları yeni karşılaşmış gibidirler. Zayıf çevre duvarları doğaldır ki koruma işlevini yerine getirememiş ve zaman zaman kuvvetlendirici eklemeler yapılmıştır. Bu konuda da 7. Yapı katı uygulamasından esinlenilmemiştir. Aslında savunma işlevinin Kuruçay 7. kat ve Hacılar I. katta nasıl çözümlendiği pek anlaşılır gibi değildir. Hacılar I. kat yerleşmesinin şehir planı ve savunma sisteminin gerçekliği, Kuruçay 7. yapı katının geniş alanlarda kazılmasıyla önümüzdeki yıllarda belki anlaşılabilir. Bu arada Kuruçay GKÇ mimarlarının sandık duvar yöntemi ile tehlike karşısında sokakları duvarlarla kapatmak gibi çok ilginç bazı çözümleri ilk kez Anadolu'da uyguladıklarını vurgulamamız gerekmektedir.

Kuruçay GKÇ'inde keramik yapıcılığında tek düzelik ve tutuculuk dikkati çekmektedir. Ayrıca çok ilkel kaplarla çok ileri sayılabilecek yapımlar yanyana yaşamaktadır. Ancak tümüyle ele alınacak olursa EKÇ'nin çok yüksek kaliteli ve bezemeli keramiği ile 6 A ve genel olarak GKÇ keramiğini karşılaştırmak mümkün değildir. Kuruçay'da 6 A dan 4. Yapı katı sonuna kadar keramikçilikte hemen hemen hiç bir gelişme ve değişme olmaksızın aynı tür ve tip-

ler varlıklarını sürdürmektedirler. 'A' ve 'B' türü olarak ayırdığımız birbirinden farklı iki yapımın belirli atelyelerin ürünleri olarak kabul etmek eğilimindeyiz. Keramikçilikteki tutuculuk yanında biçim açısından büyük bir çeşitlilik görülmektedir. Özellikle 'A' türünde formların sayısı 40 ı şimdiden geçmiş bulunmaktadır.

1978-79 kazı raporunda belirttiğimiz gibi⁴⁵, Beycesultan XL-XX. yapı katlarının çanak çömleği ile uzaktan akraba olduğu anlaşılan Kuruçay GKÇ keramiğinden hemen hiç bir form, Beycesultan dahil, tam olarak başka bir kazı yerinde ele geçmiş değildir⁴⁶. Bu olgunun yanı sıra, Kuruçay formlarından hiç birinin GKÇ'yi izleyen uygarlık evrelerinde yapım ve kullanımı sürdürülmüş değildir.

Kuruçay GKÇ'sinin EKÇ uygarlığından üstün ve ileri bir yanı madencilik konusundadır. Yukarıda tanıttığımız çok gelişkin maden eşyaların kendinden önceki uygarlık evrelerinde benzerleri yoktur. Maden eserlerin bazılarının % 99 oranda bakırdan yapılmalarına karşın, içine katılan diğer madenlerle sertleştirilmesi ve günümüze kadar olağanüstü sağlam gelmeleri her halde rastlantı olmalıdır. Böylesine gelişmiş bir madenciliğin kuşkusuz daha eskilere giden bir geçmişi, pratiği olmalıdır. Bu geçmiş her halde, Hacılar EK uygarlığının hiç olmazsa başlarına kadar geri gitmelidir. Bir başka yerde söylediğimiz gibi⁴⁷ Burdur Göller Bölgesi ve yakın çevresinde, değişik düzeylerde, birden fazla, farklı kökenli uygarlıklar olmalıdır. Birbirini kesintisiz izleyen Kuruçay 7. kat EKÇ'si ile 6 A arasındaki büyük farklılık değişik kökenli toplumlara ait olmalarından ileri gelmelidir. Maden işlemeciliğinde Hacılar kültürünün geri olmasını da bu varsayım ile açıklamak mümkündür (bk. s. 31-33).

45 Duru, 1980, s. 36.

46 Berlin'de Staatliche Museen'de saklanan ve Isparta Ovasından geldiği bildirilen bir grup eser arasındaki tek kulplu maşrapa (K. Bittel, *Kleinasiatische Studien*, Ist. Mitt., Heft 5, Istanbul, 1942, s. 182, Lev. 40, Res. 67), Kuruçay kaplarıyla büyük bir benzerlik göstermektedir (Krş. Duru, 1982, Lev. 20/12). Isparta gelişli maşrapanın fotoğrafı bizi yanıltmıyorsa, profildeki farklılık, pişme sırasında oluşan bir deformasyondur. Bu kap Kuruçay GKÇ keramiğinin Kuruçay dışında bulunmuş tek örneği durumundadır Prof. Bittel bu maşrapa için, haklı olarak hiç bir analogi önerisi yapmamıştı o yıllarda.

47 Duru, 1980, s. 37 v.d.

Bu birbirinden ayrı gelişmeler, ikiden fazla olabilir. Örneğin bir başka çıkış yeri, güneyde Elmalı Ovasında aranabilir. Elmalı yöresinde Bağbaşı'nın alt tabakalarından gelen çanak çömlek için Prof. M. Mellink ve Dr. Christiane Eslick, Hacılar I ile Beycesultan XL. kat arasında bir yer aramaktadırlar⁴⁸. Hatta Ch. Eslick «*Lover Bağbaşı*» için «*Middle Chalcolithic*» deyimini kullanmaktadır. Prof. Mellink bu çanak çömleği, Kuruçay GKÇ çanak çömleği ile ilişkili görmek istemekte ve Batı Anadolu'nun EKÇ'den sonraki kronolojik düzenini Kuruçay kazılarının açıklayabileceğini söylemektedir⁴⁹. Biz Bağbaşı'nın söz konusu edilen keramiğini tanımadığımızdan, iki bölge ve kültür arasında bir ilişkinin olup olmadığı konusunda bir öneride bulunamayacağız.

Erken Kalkolitik uygarlık önümüzdeki yıllarda daha geniş alanlarda ayrıntılı olarak incelenebilecektir. Hacılar'dan bilinen tabakalaşmanın Kuruçay'da benzer şekilde yineleneceğini sanıyoruz. Kuruçay derin katlarının geniş alanlarda incelenmesi ile bir yandan Hacılar kazılarının sonuçları bir kez daha irdelenirken, diğer yandan bu çağ hakkındaki bilgilerimize yenilerinin katılacağından kuşku-muz yoktur.

Höyüğümüzün daha derin katlarında varlığını önerdiğimiz Neolitik ve Erken Neolitik yerleşmelere ait⁵⁰ son yıllarda her hangi bir buluntu ele geçmedi. Höyüğün henüz kazılamayan 5-6 m lik alt katlarına inmek için büyük bir istek içinde olduğumuzu belirtmekten kendimizi alamıyoruz.

---

48 Mellink, 1980, s. 53; Eslick, 1980, s. 5 v.d.d.

49 Mellink, 1981, s. 465 v.d.

50 Duru, 1980, s. 57 v.d.d.

Faydalanılan eserler ve kısaltmaları

- Blegen, Carl et al., *Troy I. General Introduction. The First and Second Settlements*, Princeton
1950
- Çınaroğlu, Aykut, *Gri ve Siyah Frig Seramiği*,
1982 Ankara (Yayınlanmamıştır-Unpublished)
- Duru, Refik, «A human-shaped Rhyton from Kumrulu»,
1974 *Mansel'e Armağan II*, Ankara, s. 279-290
- , *Kuruçay Höyüğü Kazıları. 1978-1979 Çalışma Raporu, Anadolu Araştırmaları (An.Ar.)*, Ek yayın II,
1980
- , «Kuruçay Höyüğü Kazıları. 1980 Çalışma Raporu»,
1982 *An.Ar. VIII* (1980), s. 1-17
«Excavations at Kuruçay Höyük. 1980»,
Ibid, s. 18-32
- Eslick, Christiane, «Middle Chalcolithic Pottery from Southwestern Anatolia», *AJA*, 84, s. 5-14.
1980
- Lloyd, Seton ve J. Mellaart, *Beycesultan I*,
1962 London
- Mellaart, James, «Excavations at Hacilar. Third preliminary Report, 1959», *A.St.* X, s. 83-104
1960
- , *Çatal Höyük. A Neolithic Town in Anatolia*,
1967 London
- , *Excavations at Hacilar. 1, 2*,
1970 Edingburgh
- Mellink, J, Machteld, «Archaeology in Asia Minor»
1980 *AJA*, 84, s. 501-518

- , «Archaeology in Asia Minor»,
1981 *AJA*, 85, s. 463-479
- Müller-Karpe, Hermann, *Handbuch der Vorgeschichte. II. Jungs-*
1968 *teinzeit*, München
- , *Handbuch der Vorgeschichte. III. Kupferzeit*,
1974 München
- Schliemann, Heinrich, *Ilios*,
1885 Paris
- Schmidt, Hubert, *Heinrich Schliemann's Sammlung. Trojanischer*
1902 *Altertümer*, Berlin
- Sumer, Osman, «Un vase hittite en forme d'anneau», *Helmuth*
1965 *Theodor Bossert'in Hatırasına Armağan*, An.Ar. II/1,
2, s. 477-479 (*In Memoriam Helmuth Theodor Bossert*,
JfKF, II/1, 2)

EXCAVATIONS AT KURUÇAY HÖYÜK. 1981 *

Refik DURU

The fourth season of excavations at Kuruçay lasted from 5th of August till 28th of September¹. Archaeologist Ümit Dinçkan, and students Murat Alpaydın, Gülay Büyüktaşkın, Feray Demir were members of this year's team. The excavations were again conducted on behalf of the Faculty of Letters of the University of Istanbul. Prof. Dr. Eşref Deniz, chairman of the Department of Medical Biology of the Faculty of Medicine of the Ankara University and Anthropologist Can Şentuna have stayed at our camp in the village of Kuruçay to work on human and animal skeletal remains. Archaeologist Halil Özek, asistant at the St. Sophia Museum represented the Directorate General of Museums and Antiquities of the Ministry of Culture and Tourism. We thank all those who joined this campaign and all those institutions which financially sponsored our work.

Mr. Ali İhsan Utku, governor of Burdur; Mr. Mehmet Türkmen, Director of the Burdur Museum; Prof. Dr. Robert Fleischer of the University of Mainz, and Mr. Andreas Müller-Karpe of the Boğazköy Excavation Team visited our site.

After 55 days of work an average depth of 5.5 m. was reached in an area covering approximately 1700 m² (Pl. 1/1, 2). In this season the weight of the research was consentrated on Late Chalcolithic (L. Chal.) levels whereas Early Chalcolithic (E. Chal.) settlements were dug in a relatively restricted area.

---

* My warmest thanks are due to my colleague Dr. Ali Dinçol, who translated the expansive summary of the excavation report into english.

¹ See for the excavation seasons 1978-1980 :
Duru, 1980; Duru, 1982.

Early chalcolithic period (7th building level)

Architecture : The seventh building level which is the last of the E. Chal. settlements was excavated in the western, and partly in the northern sectors of the mound (Pl. 2). Some of the buildings of this level which was excavated in parts in the previous year² were wholly exposed this year. These have broad stone foundations (Pl. 3/1, 2) and generally consist of a single rectangular room. There are short buttresses in the interiors of the rooms. It can be observed that restorations were undertaken from time to time and some demolished walls were again built of stones up to an height of 1.20 m.s (Pl. 3/2).

Pottery : Examples of the typical E. Chal. ware³ were also found in abundance this year. Miniature cups (Pl. 4/1; 7/5) and cups with short horizontal handles (Pl. 4/2, 3; 7/6) which were manufactured of buff clay and which have a reddish slip are recently added to E. Chal. repertory. The sherds seen on Pl. 4 and those with painted decoration (Pl. 5/1-17) are very similar to those found in the E. Chal. levels of Hacilar. Among them, those with fantastic decorations were intrusions from the lower settlements of Kuruçay which are most probably contemporary with Hacilar II-V. There are also some sherds with relief decoration (Pl. 5/18-21).

Small finds : Among the terracota finds there are three heads of female figurines (Pl. 6/1-3; 7/1-3) and numerous fragments of legs and body (Pl. 6/4-6; 7/4). The pupillas of one of the figurines, similar of which were also found last year⁴, were represented by incrustated pieces of obsidian (Pl. 6; 7/3). Many intact and fragmentary figurines of the same shape were encountered at Hacilar⁵.

---

² *Duru, 1980*, p. 17 f, Pl. 4; *Duru, 1982*, p. 19 ff, Pl. 2-5.

³ *Duru, 1980*, p. 18 ff, Pl. 5/2, 3; 6-8.

Duru, 1982, p. 21 f, Pl. 6; 8/1, 2.

⁴ *Duru, 1982*, p. 22 ff, Pl. 7/1; 8/4.

⁵ *Mellaart, 1970/1*, p. 181.

Mellaart, 1970/2, Pl. 238/4; CLXXVI.

Late chalcolithic period (6 and 6 A building levels)

Architecture : The narrow stone foundations (Pl. 11/1, 2), built directly on the burnt mud brick walls of the E. Chal., belong to the building level VI A, the oldest of the L. Chal. settlements. The architectural remains of the level 6 A, excavated in an area of approximately 1.100 m² in the squares E-H/3-9 seems to have survived until today in an almost excellent condition (Pl. 8). In the first phase of this building level, called 6 A₂, rectangular houses were built independently, some with narrow lanes and others with broader streets or courtyards between them (Pl. 9; 11/2; 12/1, 2; 13/2). The settlement was surrounded by a thin wall with two simple entrances next to northern and western corners -KK and BK- (Pl. 11/2). From these doors one could enter first into the courtyards -KA and BA- and then into the settlement itself (Pl. 11/2; 12/1; 13/1, 2). In the later phase, 6 A₁ (Pl. 10), strengthening annexes were built at the defence walls, and lanes and streets between the houses were also blocked by walls (Pl. 12/2; 13/1; 14/1). In this phase some new houses were added to the town, and some houses were erected on the ruins of the older ones (House XI on the house IV, see Pl. 14/1, 2). Traces of restorations would also show that some of these alterations were possibly due to an enemy threat.

In addition to the previously excavated building phases 6a and 6b^s, we determined the existence of a third one, 6c (Pl. 16). The houses of 6c, which were built on the rubble deposit of 6 A which is higher than 1 m. at some places, slightly differ in their plans from those of the 6 A, but the general pattern of the settlement seems to be preserved. The majority of the houses of this phase were built in the same forms, and on the walls of the houses of 6 A. The settlement was surrounded by a wall with narrow stone foundations. That the settlement was relatively reduced during this phase could easily be observed. A noteworthy novelty of this phase is the existence of a three-roomed house at Kuruçay (Pl. 17/1). The house no. 18 has a large living room and two smaller depot-

---

6 *Duru, 1982*, p. 25 ff, Pl. 12-16.

rooms. In contrast to some houses (no. 13-15, 19, 20) the foundations of which consist of single-row stones, the mud-brick walls of this dwelling were constructed without stone foundations (Pl. 17/2).

All the buildings of 6 A and 6c were in use for longer periods with some repairs and additions. Since most of them were not burnt down, household materials could not be found. Only two houses, house III of 6 A and house 9 of 6c were destroyed by a conflagration, and carbonized grain in jars, intact pots and more than hundred loom-weights were brought to light in a small area (Pl. 18/2).

An interesting question to be answered now is how these thin-walled houses with broad rooms could carry such heavy ceilings. Although traces of wooden posts were found in two houses 6c and 6a, neither charcoaled remains nor stone bases could be detected in others. Carbonized bunches of reed and their impressions on the layers of earth in the conflagration rubble (Pl. 15/2, 3) point out that the adobes were covered by the traditional flat roofs of Anatolia.

Only two houses were found with ovens which are placed at the corners of the rooms in level 6 A (Pl. 15/1).

Graves : With recently discovered pithos-burials (ÇM) the total number of the graves encountered since 1978 in the L. Chal. reached 37 (Pl. 19/1). In smaller jars there were skeletons of children of ages between 1-5. There is nothing common in the directions of the graves. The pithoi were put horizontally and their mouths were covered with slabs. On the skeletal remains in one of the pots a piece of cloth was detected (Pl. 19/1, 2).

Pottery : We found 50 intact pots and many fragments from the dominant pottery type of L. Chal. which we call «Group A»⁷ (Pl. 20-23, 26, 27). The majority of them consist of previously known forms such as one-handled mugs and jugs, and pots with varying combinations of lugs and handles (Pl. 20/4-12; 21/1-10;

---

⁷ Duru, 1980, p. 28 ff, Pl. 17-25; Duru, 1982, p. 30 ff, Pl. 17-21.

22/1-9; 26/3-8). This year new forms like small cups with (Pl. 20/5; 26/1-2) or without handles (Pl. 20/1-2); long handled jars with long, concave necks with knobs on them (Pl. 21/3; 26/4), and larger jars with handles on their shoulders (Pl. 21/9; 26/9) were added to the ceramic repertory. Horizontally incrustated and painted decorations on the pottery are this season's novelties.

On plate 22/5-12 different shapes of handles are reproduced. Among them two compositions of handles draw attention (Pl. 22/8, 9).

«Group B» ware⁸ is becoming more frequent in the lower levels (Pl. 24, 25). The forms of this thick-walled, heavy, well-burnished and well-baked pottery type are very rescricted; and variations of shallow or deep bowls are repeated. This year we encountered different shapes or protuberance on the rim of the mouthpieces of this group of ware (Pl. 25).

Two of the finds of the 6c, a rhyton with two cylindrical spouts and with four short legs (Pl. 20/16; 27/3); and a ring vase with a cylindrical spout (Pl. 20/17; 27/4) belong to the «group A ware» in fabric and manufacture; but they seem to have ritualistic functions. Another noteworthy sherd which was found in 6 A belong to the mouthpiece of a high-necked jar, and has perforated knobs on its rim (Pl. 23/5). These are estimated to be 5 or 6 which are repeated at regular intervals.

It is evident that the L. Chal. ware of Kuruçay has no close relations with that of any of the contemporaneous sites other than its slight resemblance to the pottery of Beycesultan XL-XX⁹. The same is also valid for the rhyton and the ring vase. Animal-shaped rhyta are known at Hacilar from the Neolithic Period onwards¹⁰. Later, during the Early Bronze Age (EBA) various ryhta were used in Western Anatolia. But, for the time being, the rhyton of Kuruçay seems to be unique. Ring vases occur at Troy II g in the middle

---

⁸ *Duru, 1980*, p. 32, Pl. 26; *Duru, 1982*, p. 32, Pl. 18/6, 7; 22/1.

⁹ *Duru, 1980*, p. 34 ff.

¹⁰ *Duru, 1974*, p. 683 ff.

of EBA¹¹. This form preserved its existence in the fourth millenium in Egypt¹² and in the second and first millenia in Asia Minor¹³.

Small finds : Small terracota animal figurines (Pl. 28/2; 29/1) perforated discs (Pl. 28/1), a smelting-pot of baked clay (Pl. 20/18; 29/4), a stone box lid with two bull heads in relief (Pl. 28/3; 29/2) a bone needle and decorative pins (Pl. 28/7; 29/3) are some of the small finds of the season's work.

The most important group of small finds consists of metal objects. Since 1978, about 20 pins and awls were brought to light in the L. Chal. building levels. In 1980 we found on the northern slope of the mound, in a depth close to surface, a broken lance head (Pl. 28/4; 29/5). Since we thought that it belonged to the EBA, we postponed its publication to the final report. But, after coming across other metal objects made in the same technique as this lance head in 1981, we concluded that it should also be dated to the L. Chal. period. Its existent length is 18 cm. and has a tapering leaf form. The stalk has a quadratic cross-section with two edges formed by hammering (see cross-section on pl. 28/4). The lower end of the stalk is bent up in V-shape. One of the recent finds is an axe or an adze (Pl. 28/5; 29/6). This object is in excellent condition and it has a length of 10.3 cm. There are traces of use at its upper edge. The last metal find of this year is a knifeblade (Pl. 28/6; 29/7). It has a single rivet on it and its form resembles those of the modern table knives.

The first results of the analyses of the samples taken from one simple awl and of the adze mentioned above with 'atomic absorption spectrometer' conducted in chemical laboratories of the Boğaziçi University by Dr. Hadi Özbal is as follows¹⁴ :

11 *Blegen, 1950*, p. 240 f., fig. 406 (D 30);
Schliemann, 1885, p. 765, fig. no. 1497;
Schmidt, 1902, fig. no. 3246.

12 *Müller-Karpe, 1968*, Pl. 10/19; 13/16.

13 *Sumer, 1965*, Pl. XLVI; *Çınaroğlu, 1982*, Pl. LXXIV (Gordion, Tumulus P, Ankara Museum, unpublished).

14 The results of the analyses made by Dr. Hadi Özbal will be separately published. We are grateful to him for his cooperation.

Adze	% 91.6 Cu, 0.13 As, 0.23 Sb, 0.23 Ag, 0.11 Ni, 1.19 Zn, 0.13 Fe
Awl	% 99 Cu, 0.18 As, 0.13 Sb, traces of Ag, 0.06 Ni, 0.8 Zn, 0.07 Fe

These results demonstrate that the analysed objects were manufactured out of smelted copper.

It seems that the metallurgy was not much improved in Neolithic and E. Chal. periods in the Lake District near Burdur. It was reported that only in the last two building levels at Hacilar some copper beads were found¹⁵. The oldest known metal finds from L. Chal. in Anatolia are the pins and awls from the XXXIV level of Beycesultan¹⁶. The Kuruçay metal finds which succeed the Hacilar I and which are older than those of the Beycesultan have an unexpectedly developed workmanship for this period.

Skeletal and Vegetable Remains : All osteological material, both human and animal, and vegetable remains have been examined by Prof. Dr. Eşref Deniz and his colleagues. Their report is published in the following article.

C 14 determinations : C 14 dates determined from the four samples taken from the charcoaled remains of the 7th and 6th building levels by Prof. Dr. Mehmet Ergin at the Hacettepe University are as follows :

	Radiocarbon dates	Calibrated dates
6b building level	4795±82 B.P.	3600±82 B.C.
6c » »	5450±52 B.P.	4400±52 B.C.
7th » »	5170±70 B.P.	4230±70 B.C.
7th » »	7214±38 B.P.	?

«The first three of them are calibrated dates. The fourth (7214±38 B.P.) cannot be calibrated, since the calibration curve goes back only to 6300 B.P. But general progression of the curve makes it possible that this date should be calculated a little higher»¹⁷.

¹⁵ Mellaart, 1960, p. 87.

¹⁶ Lloyd-Mellaart, 1962, p. 280 ff., Pl. F. 8.

¹⁷ C 14 analyses were conducted by Prof. Dr. Mehmet Ergin at the laboratories of Hacettepe University. Dr. Ergin was kind enough to inform us

We refrain from dating the beginning of the L. Chal. and the end of E. Chal. depending on these determinations. In our opinion the end of E. Chal. should be in the first half of the 5th millenium B.C.

Results

We try to publish the annual reports of each excavation season in the following year. It is only natural that we cannot publish all material which were brought to light in detail every year, but we intend to inform the interested public on the development of the work and on the obtained results as soon as possible.

We cannot estimate the duration of the excavations at Kuruçay. It has been already established that Kuruçay excavations have yielded very important information on the L. Chal. civilization, which has not been very well-known up to now in Anatolia. That the L. Chal. settlement of Kuruçay have no parallels elsewhere in Anatolia, underlines the importance of this site. This forces us to study the L. Chal. culture of Kuruçay have in wider ereas. Thus we are planning to excavate the deepest building level of the L. Chal., i.e. 6 A, which is preserved in good condition in larger trenches in two campaigns notwithstanding the delay in reaching the deeper levels.

It become evident that the owners of the L. Chal. culture of Kuruçay were at the same time destroyers of the E. Chal. culture (7th building level), and that they were more backward in some fields such as architecture, pottery and figurine manufacture than those people, who lived for a long period in the same region, and created the Hacilar culture. We know now the answer to the question: «Who destroyed the Hacilar I civilization ?». It is interesting to see that the people who destroyed the E. Chal. of Kuruçay and Hacilar and inhabited the 6 A₂ level had their own traditions and had not been influenced by any of the cultural element of the E. Chal. Although these newcomers were not at the same niveau of culture with those of the previous period, they had rather developed

---

about results in a brief letter. His detailed report will be published later. We thank him very much for his cooperation and efforts.

techniques and practical ideas in some fields. It would not be fitting to say that there was no developed town planning, but, the positions of the houses, streets and courtyards are witnesses to a conscious behaviour. It can even be said that there was a more developed practice in settlement building at Kuruçay than Hacilar I and II. It seems that town defence was one of the greatest problems of the builders of L. Chal. Kuruçay. Since the relatively thin outer walls were not strong enough to protect the town, they had to reinforce them with some additional structures. Moreover, they blocked the streets as if they wished to fight the enemy inside the settlement itself in case of emergency.

The pottery manufacture shows a slow development from 6 A to the end of the 4th building level, and keeps its conservative trends. Primitive pottery was manufactured side by side with rather developed pots. Pottery shapes continued to exist without any change in this long period. But the repertory of forms seems to be quite rich.

The metallurgy consists of one of the more developed aspects of the L. Chal. culture of Kuruçay than the E. Chal. period. The objects described above have no similar counterparts in the older period. It should not be considered as a mere coincidence that metal objects were not made of pure copper but contained 1 % of other metals which gave a considerable hardness and consequently a higher endurance to them. Such a developed craftsmanship should have a long tradition in the past. Since metal working was not known in the Neolithic and E. Chal. of Hacilar (see page 47), metallurgy should have originated at somewhere else. As we have already pointed out in one of our previous reports there should have been several cultures of different levels of civilizations and of different origins in and around the Lake District of Burdur¹⁸. The great differences between the cultures of the building levels 7 and 6 A of Kuruçay might be due to the different origins of the inhabitants of these settlements, which could also explain the sudden change of metal technology.

---

18 *Duru, 1980*, p. 37 f.

These simultaneous cultures could be developed in more than two centres. Another such centre should be searched in the Elmalı Plain. Prof. M.J. Mellink and Dr. Ch. Eslick try to place the pottery of the lower layers Bağbaşı, in the vicinity of Elmalı, between the end of Hacilar I and Beycesultan XL¹⁹. Dr. Eslick uses the term «Middle Chalcolithis» for lower Bağbaşı. Prof. Mellink tends to see a relationship between this ware and L. Chal. pottery of Kuruçay, and to review the chronology of Western Anatolia in the light of the results obtained from the excavations at Kuruçay²⁰. We are not in a position to judge this view since we have not been able to see the Bağbaşı material.

The E. Chal. levels will be excavated in larger areas in the forthcoming seasons. We believe that the stratification is similar to that of Hacilar.

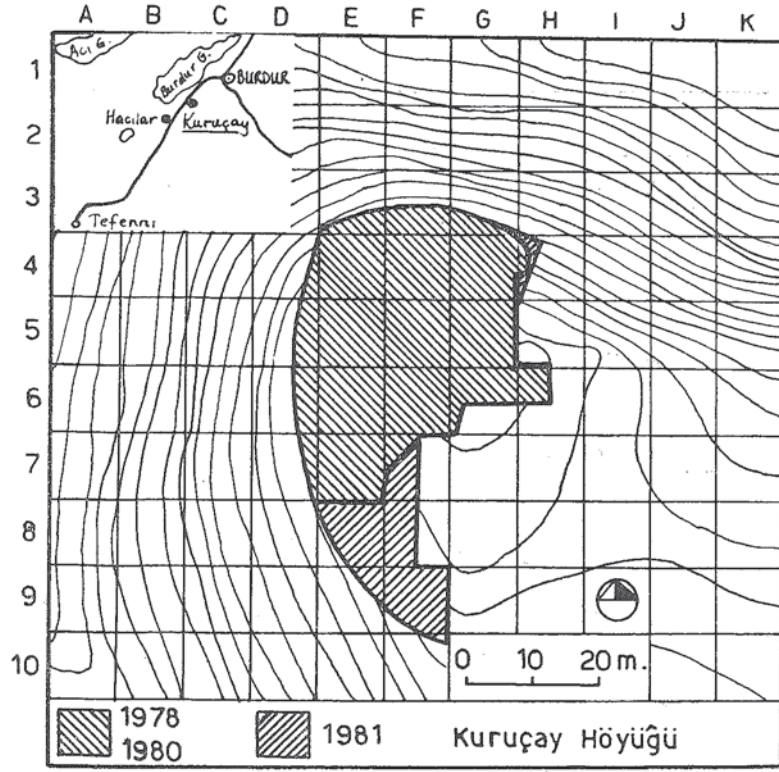
We have no material evidence of Neolithic and Early Neolithic which we hoped to find at settlements of this mound²¹. But we have to add that we are eager to reach the unexcavated lower strata which are about 6 m.s thick.

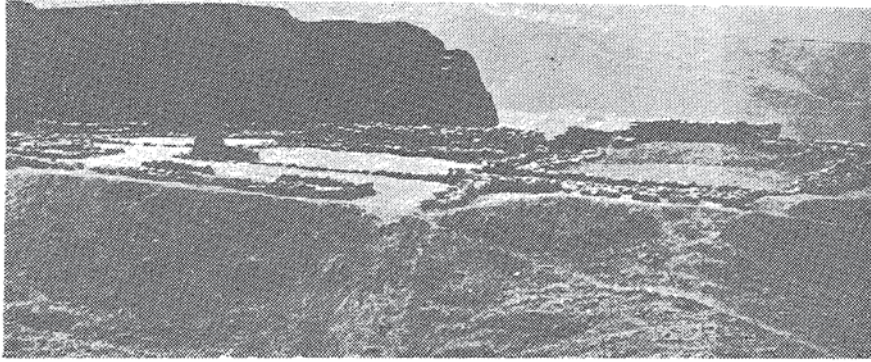
19 Mellink, 1980, p. 53; Eslick, 1980, p. 5 ff.

20 Mellink, 1981, p. 465 f.

21 Duru, 1980, p. 56 f., Pl. 44/4, 5; 45/3, 4.

1. Höyüğün topografik haritası ve kazı alanları.

2. Höyüğün kuzeyden alınmış fotoğrafı.

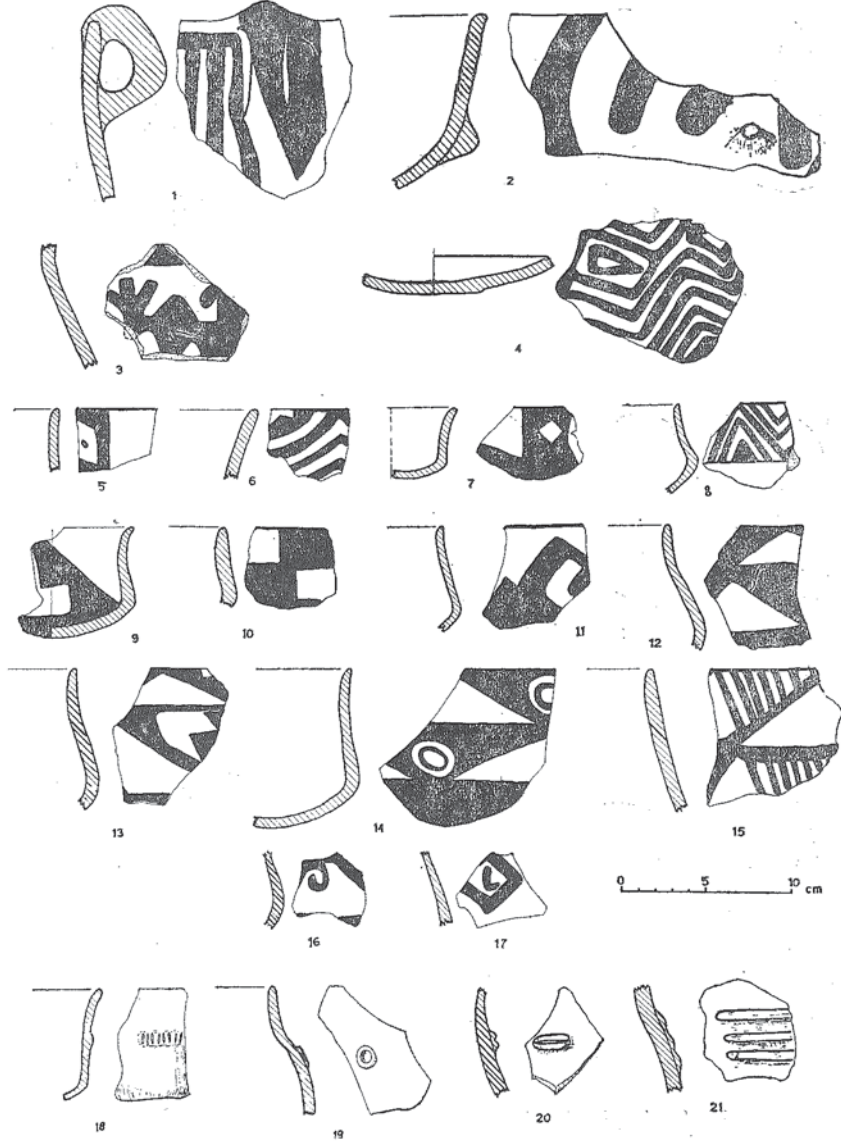
1. 7. Kat evlerinin taş temelleri.

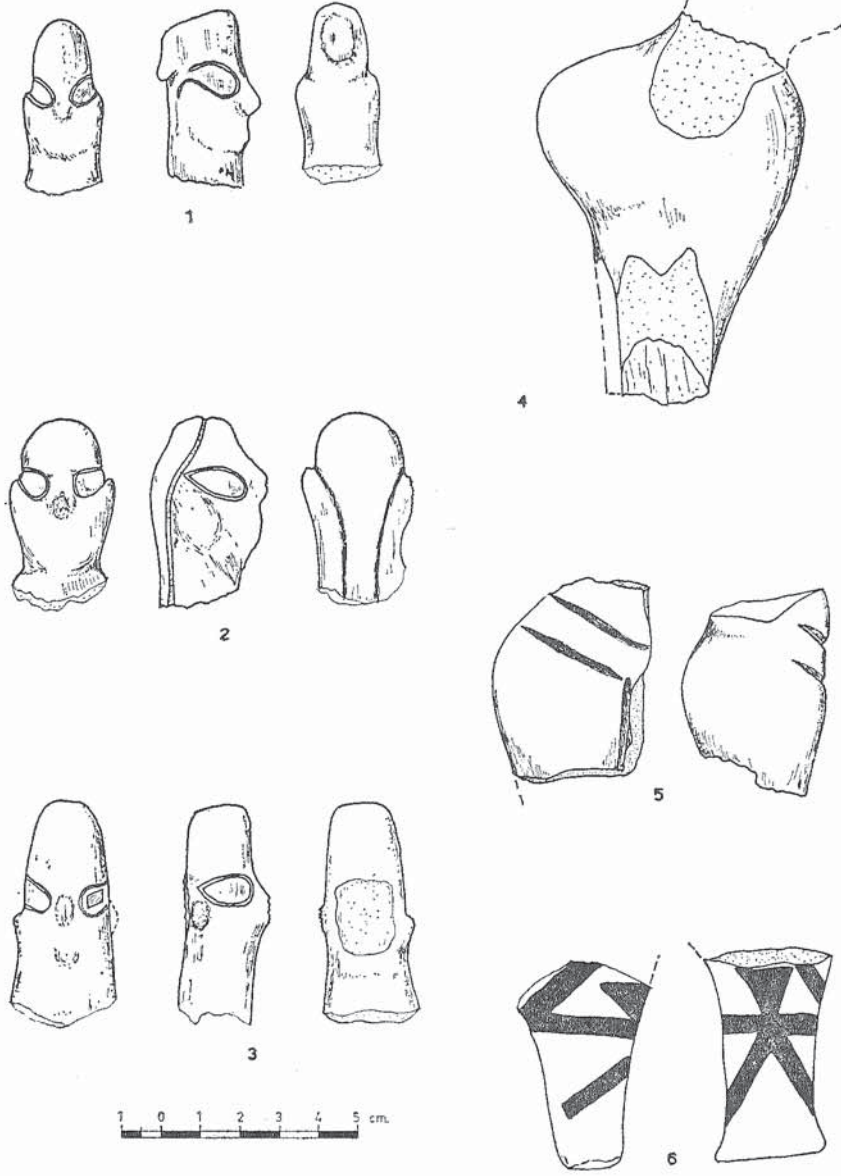
2. Aynı katın 3 numaralı evinin onarım gören duvarları

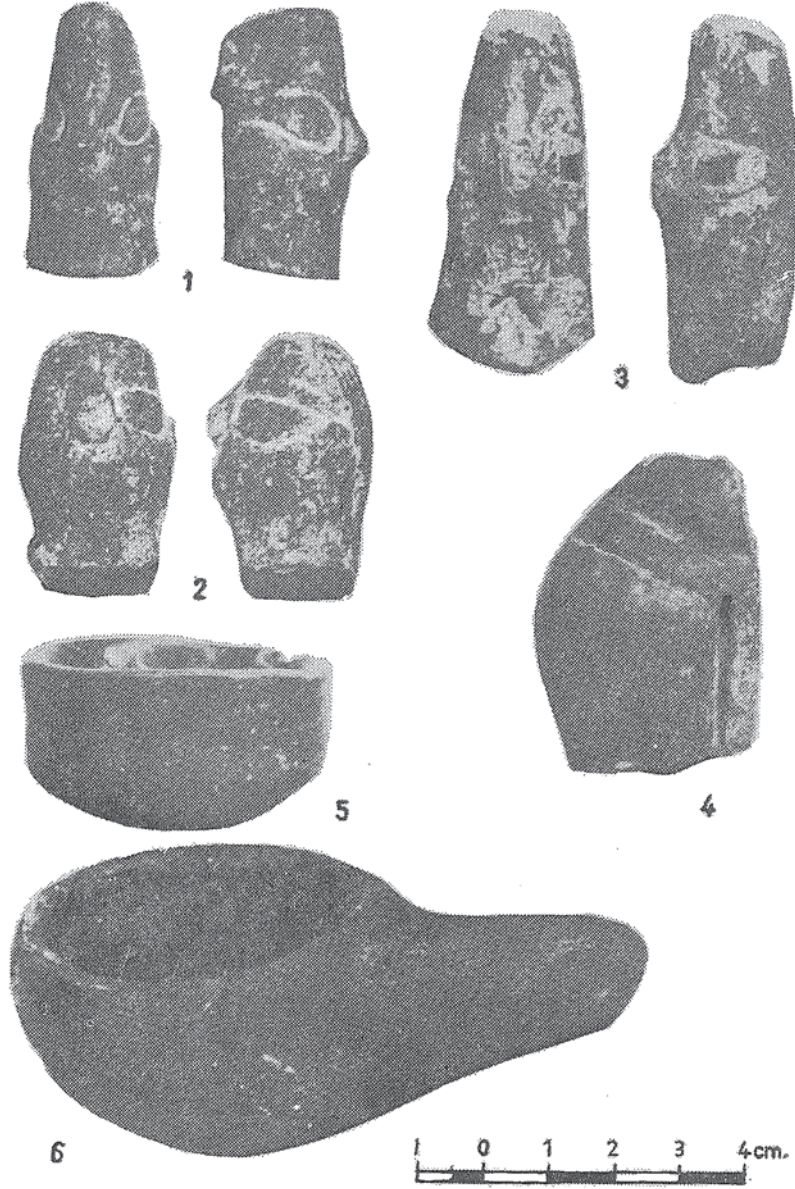
EKÇ keramiği.

EKÇ'nin boya bezemeli ve kabartmalı keramiğinden örnekler.

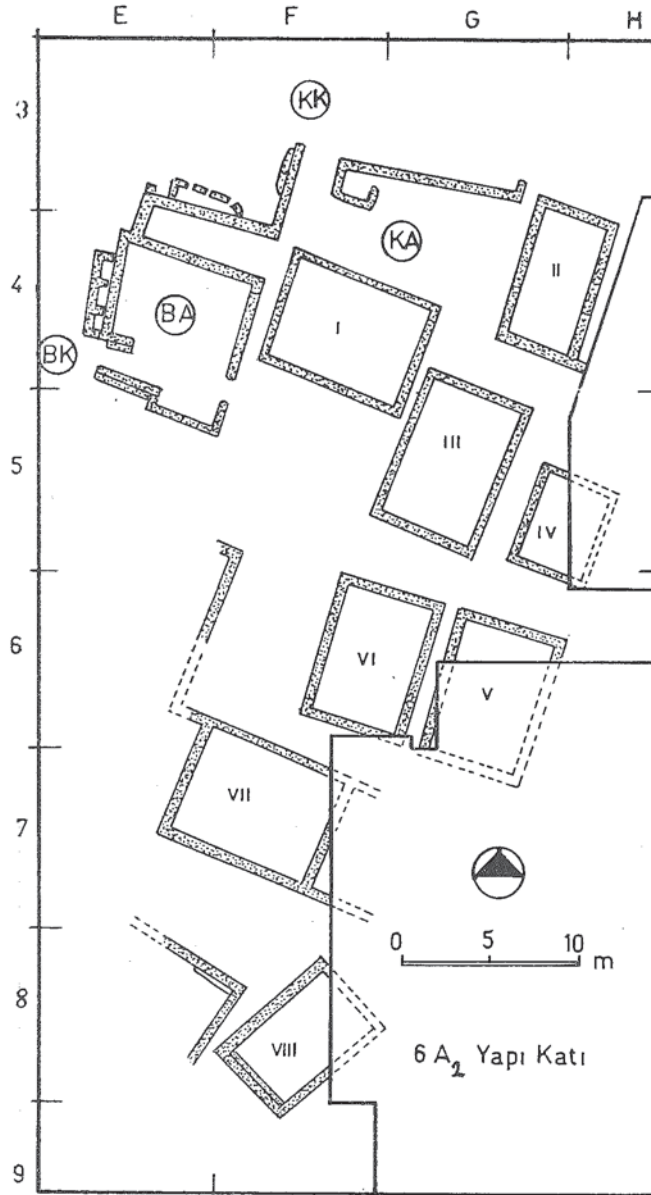

EKÇ'ye ait insan figürini parçaları.

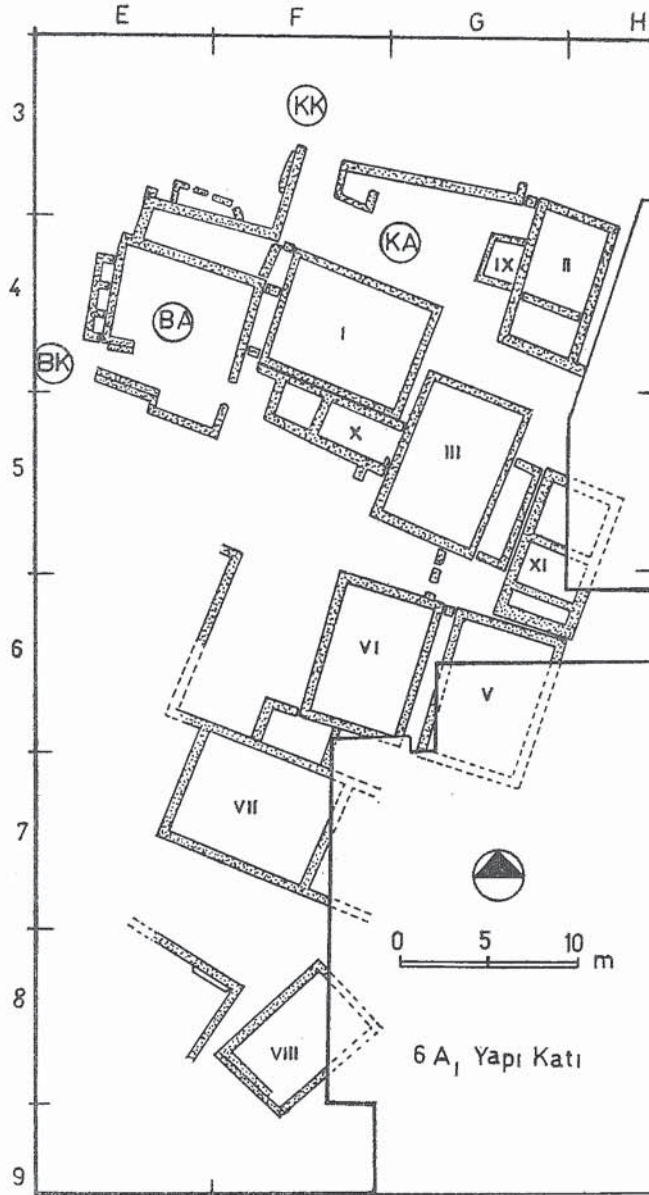

Aynı tabakadan figürin parçaları ile iki fincan.

6 A₂ Yapı Katı.

6 A₁ Yapı Katı.

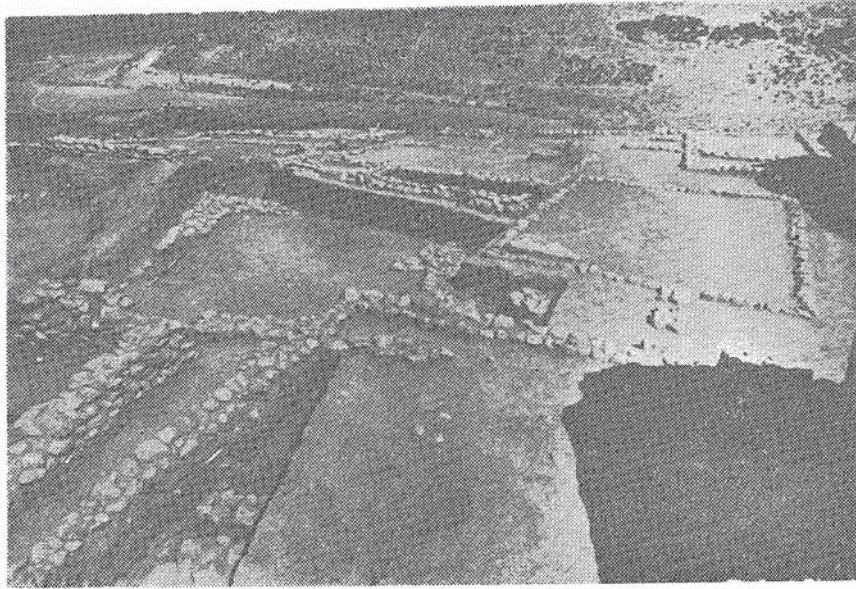

1. 7. Yapı Katı kerpiç duvarı üzerinde 6 A'nın taş temelleri.

2. 6 A₁ Yapı Katının genel görünümü.

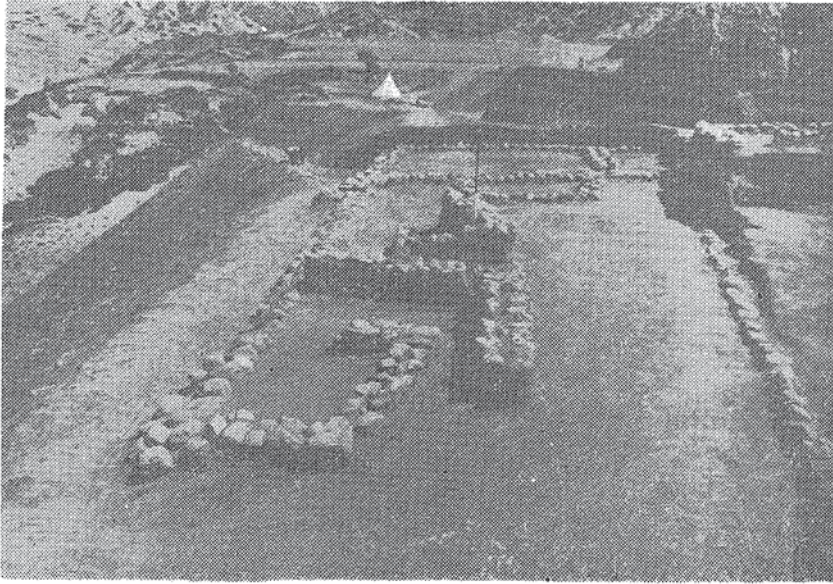
1. 6 A₁ Yapı Katı-Güneyden-

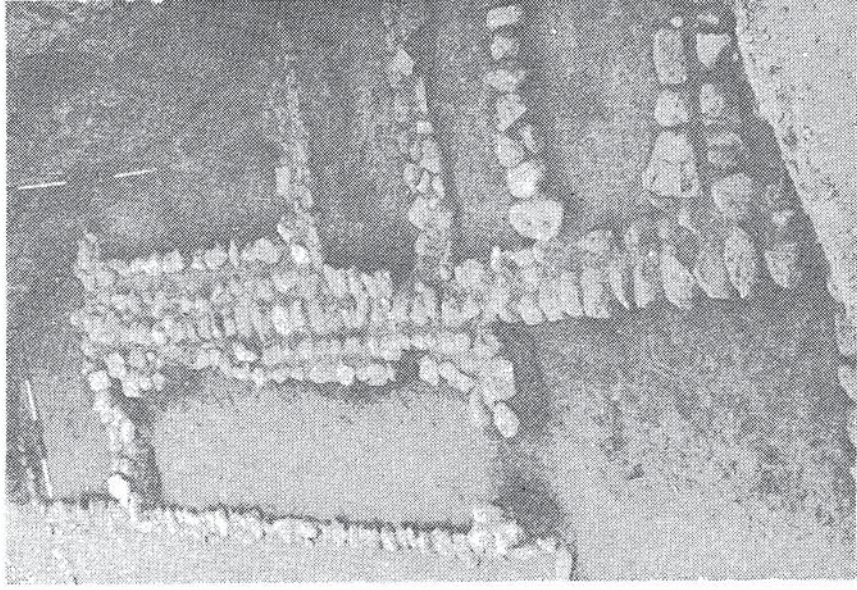
2. BA ile I. ev arasındaki geçidi kapatan 6 A₁ duvarları.

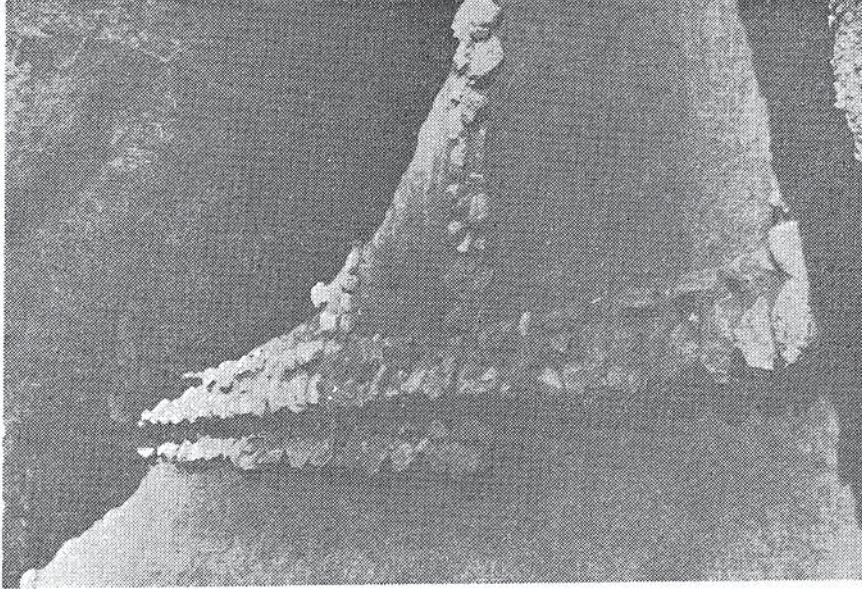
1. Kuzey kapısı (KK).

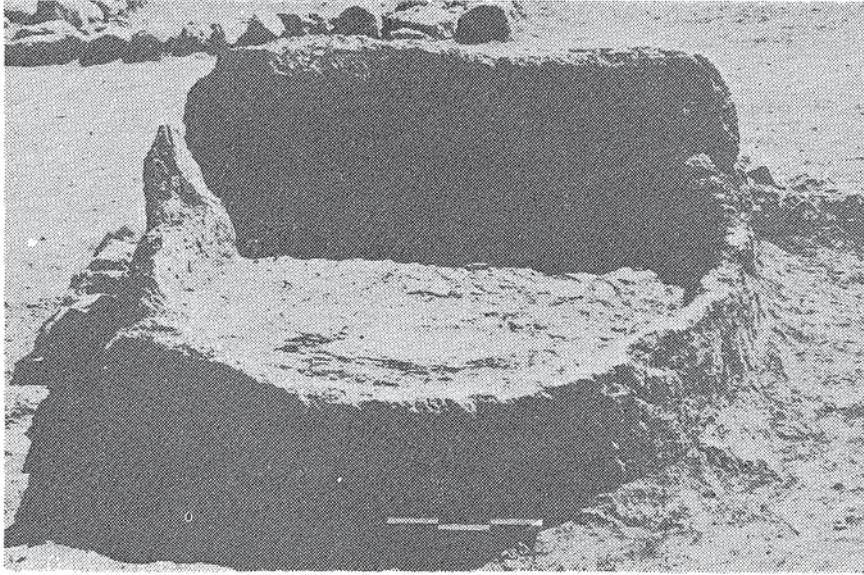
2. Kuzey avlusu (KA).

2. XI. evin son kullanim evresindeki durumu.

1. 6 A₂ nin IV. evi üzerine yapılmış 6 A₁ in XI. evi.

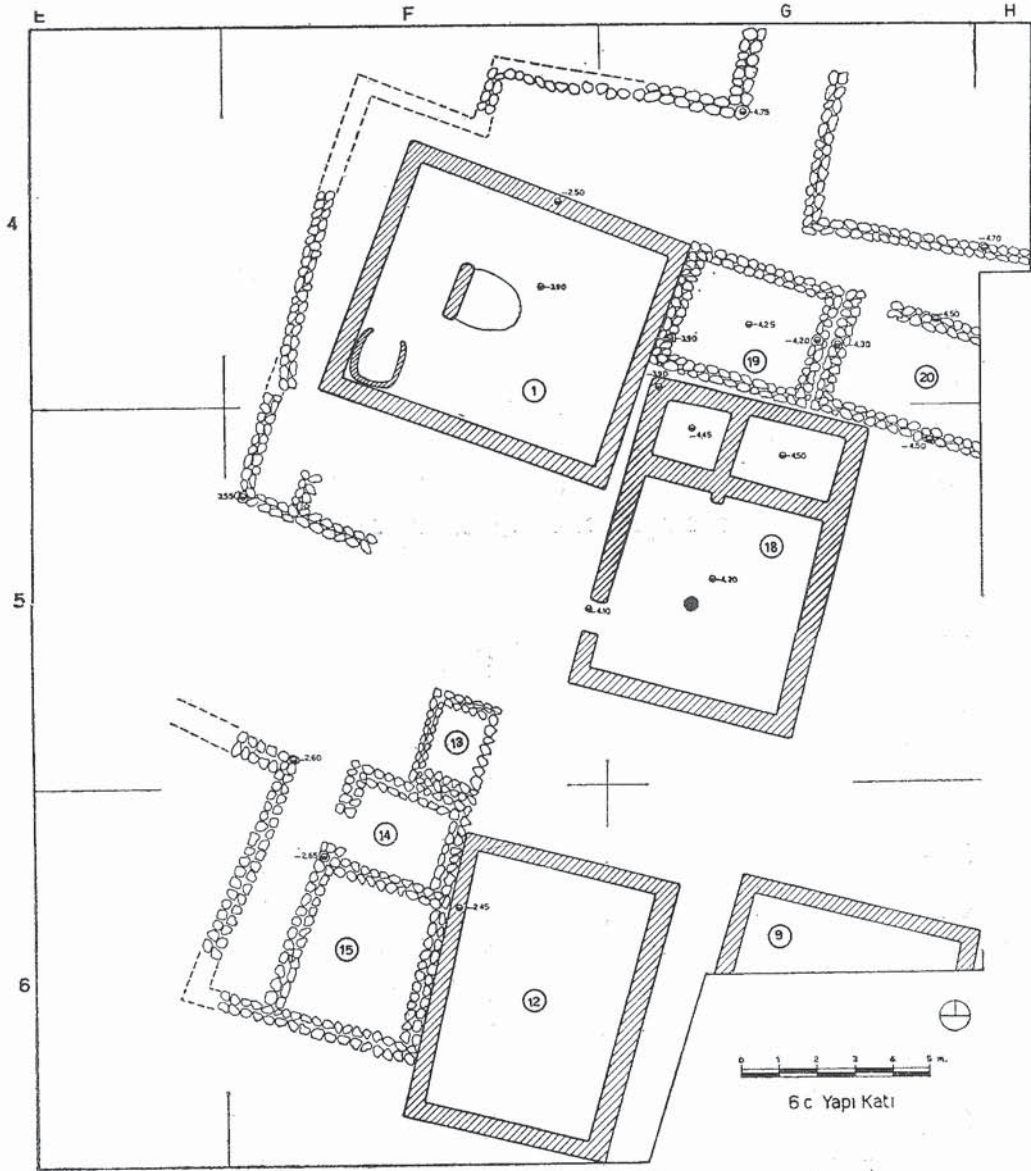
1. 6 A₂'nin I. evi içerisindeki fırın.

2. Çatıya serilmiş saz demetlerinin kömürleşmiş kalıntıları.

3. Saz demetlerinin toprak üstünde izleri.

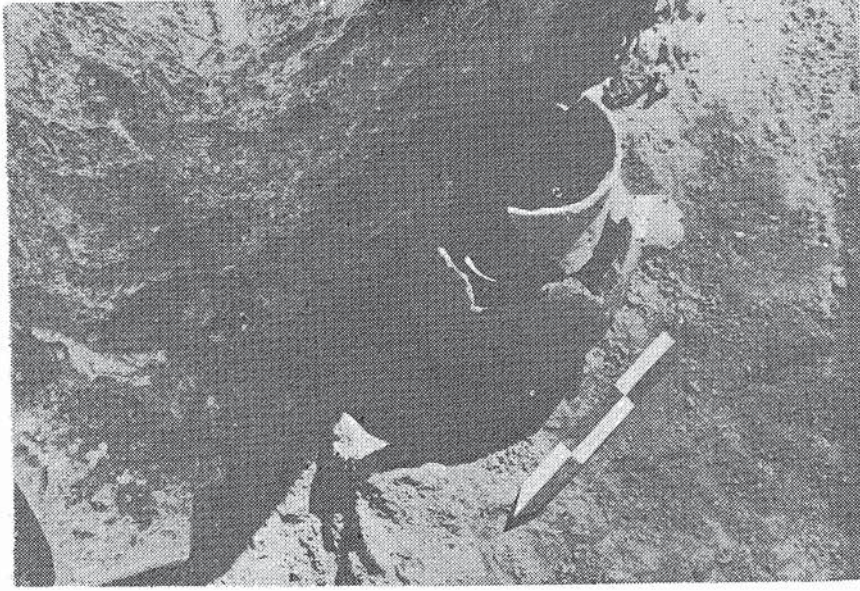
6c Yapı Katı planı.

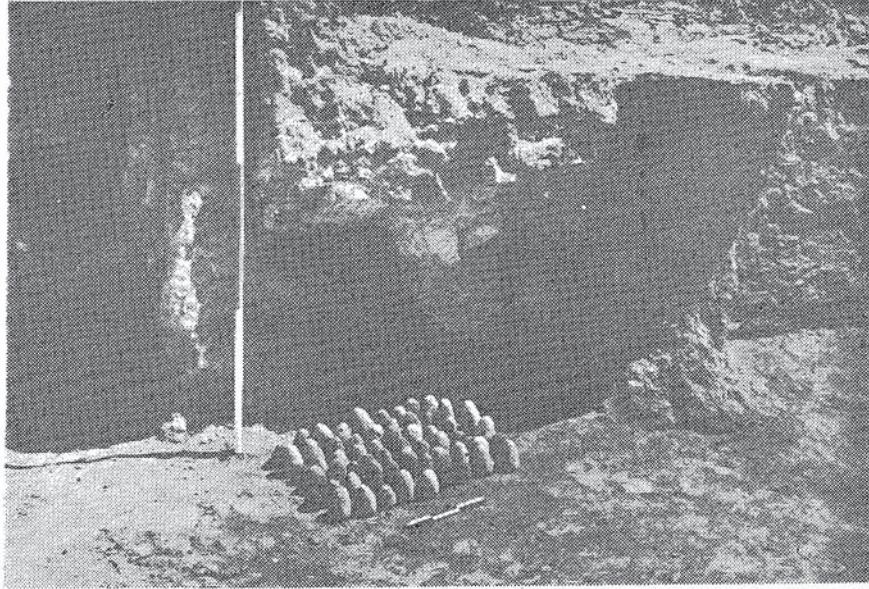
1. 6c yapıları.

2. 6c yapıları. Sağda, daha eski katların temelleri görülmektedir.

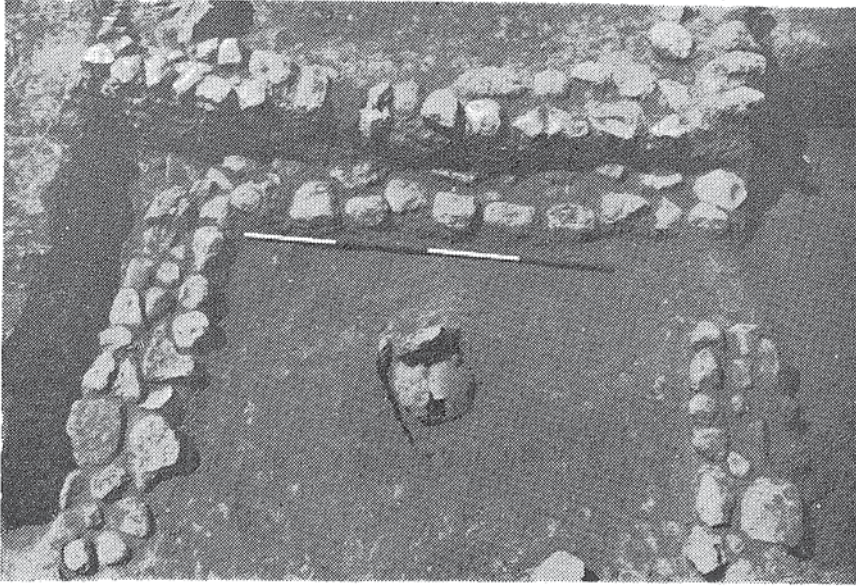

1. İine bardak konularak ağzı kapatılmış ömlök.

2. 6c'nin 9. evi iinde bulunan tezgäh ağırlıkları.

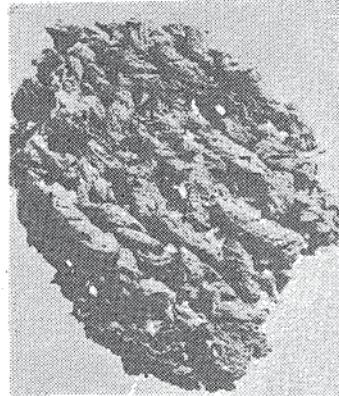

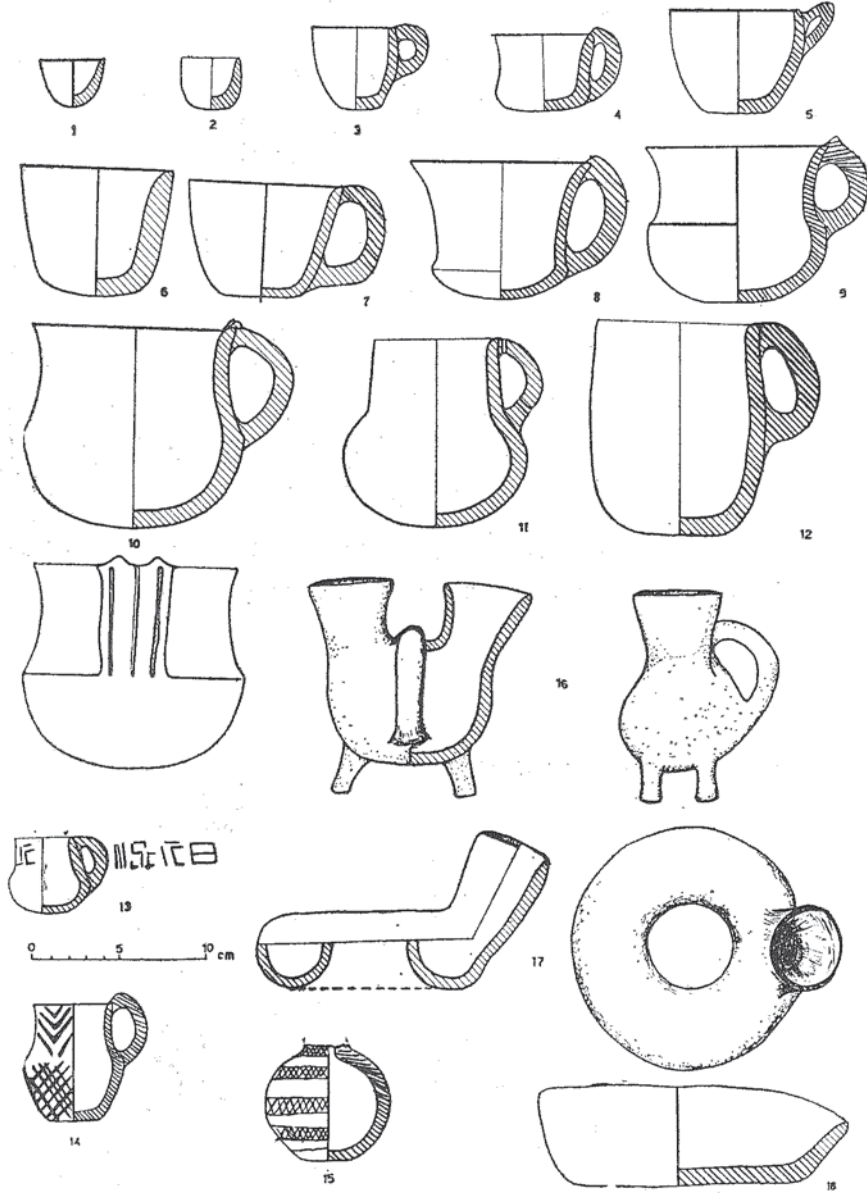
1. 6c Yapı Eyresinin 20. evi tabanı altındaki çömlek mezar.

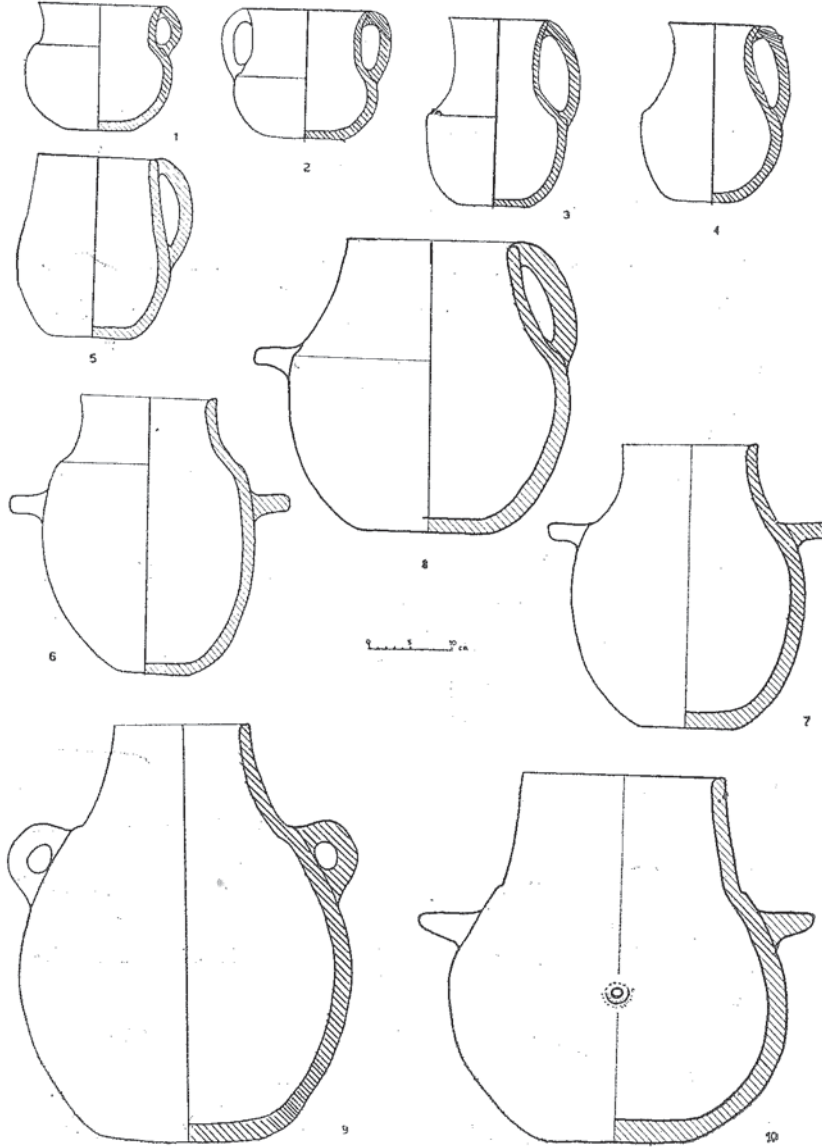
2. Bir çömlek mezar içinde ele geçen kumaş parçası.

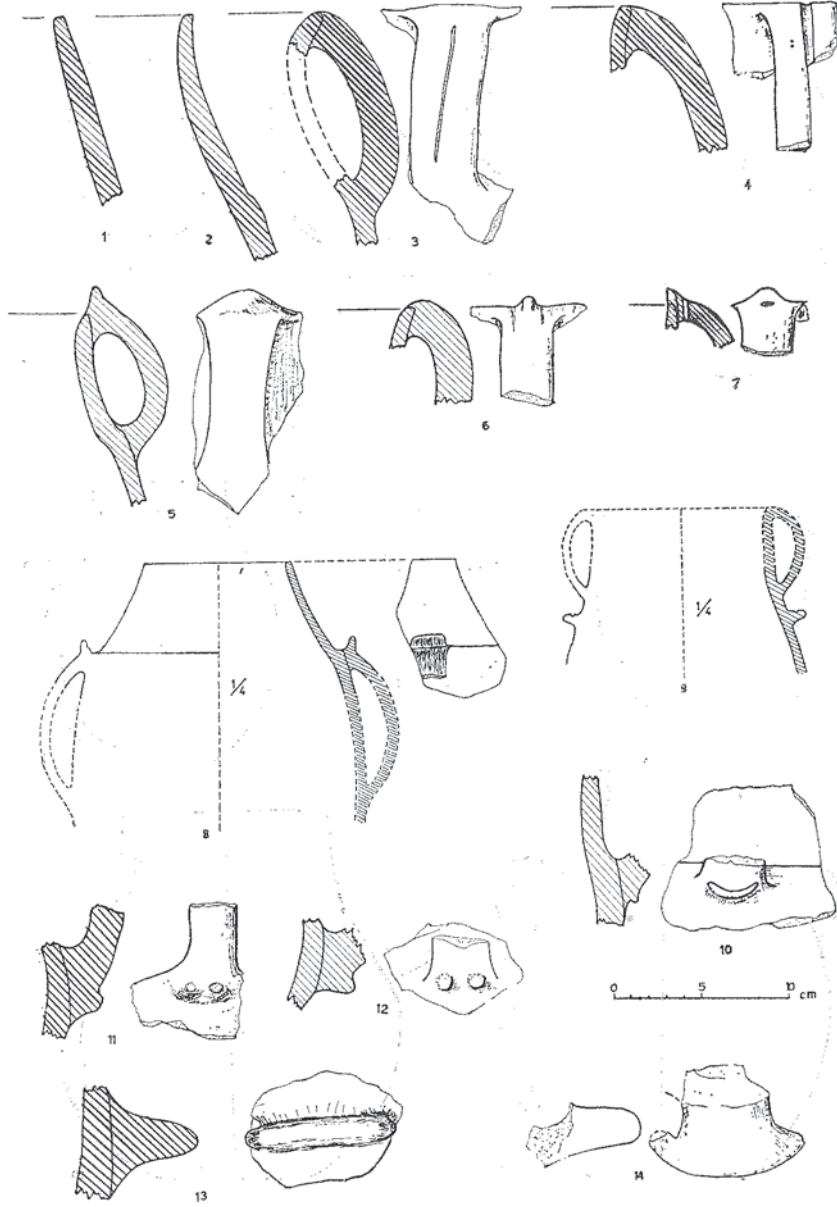
3. Aynı kumaş parçasının büyütülmüş fotoğrafı.

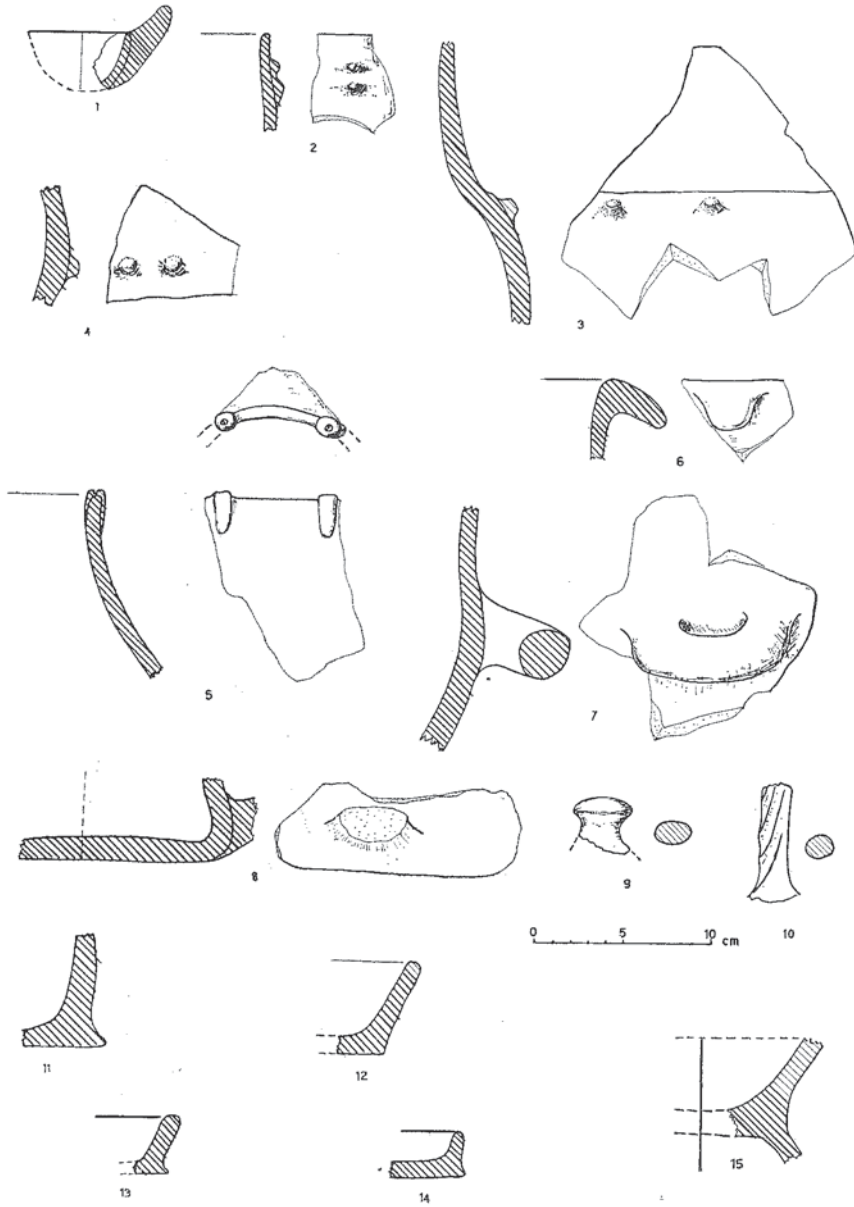
GKÇ'nin A türü kaplarından.

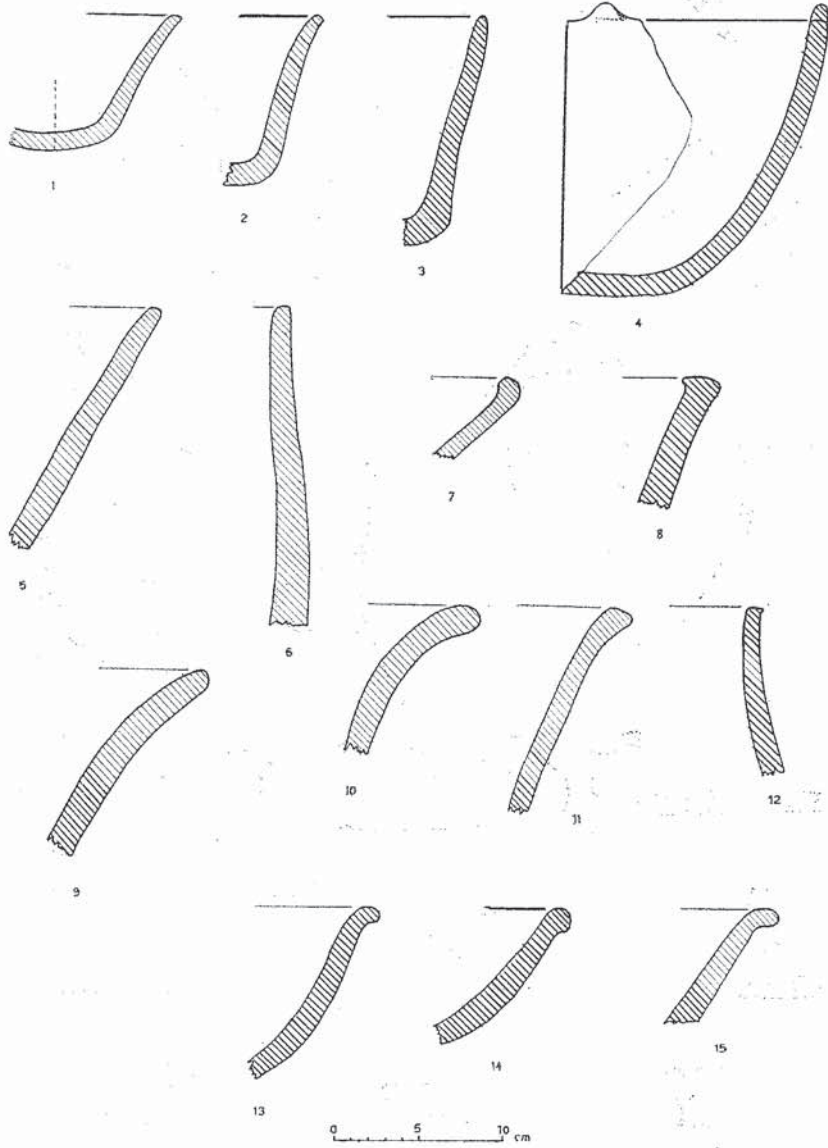
GKÇ'nin A türü kaplarından.

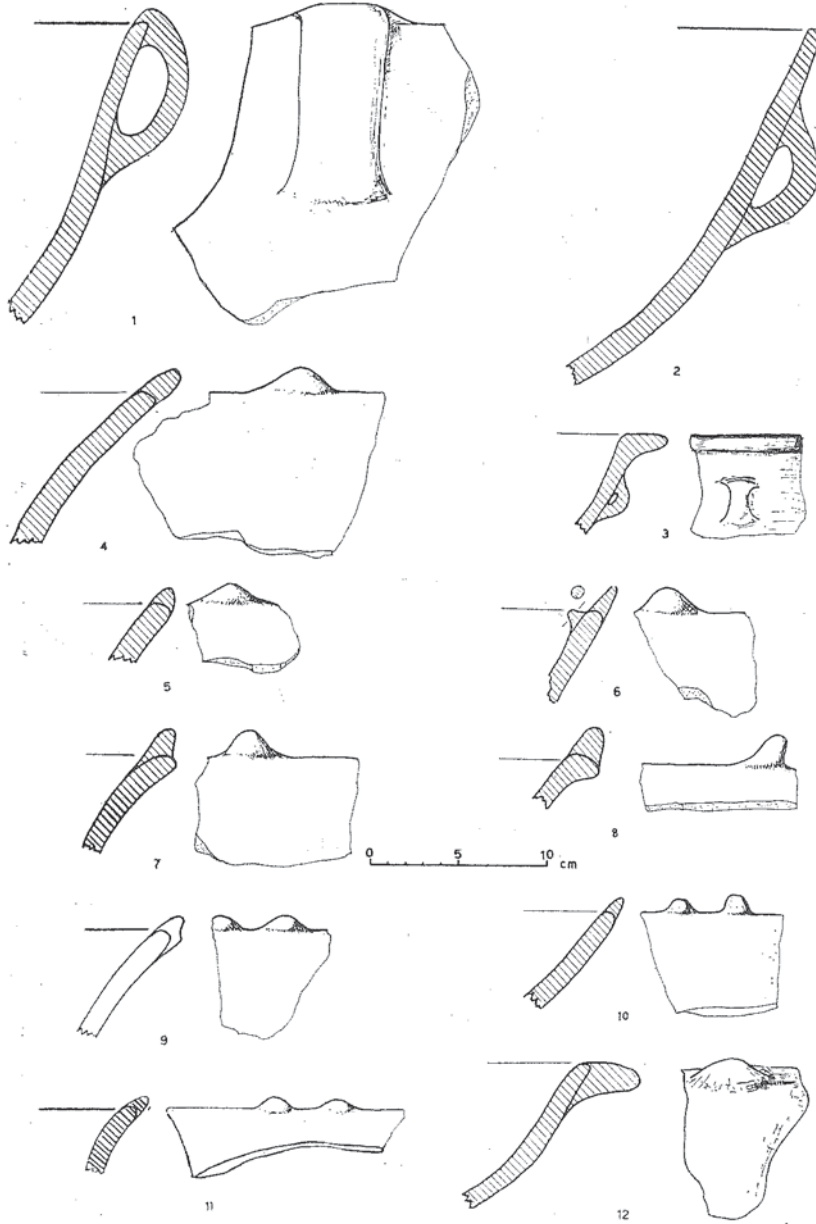
GKÇ tabakalarında bulunan değişik kulplardan bazıları (A türü)

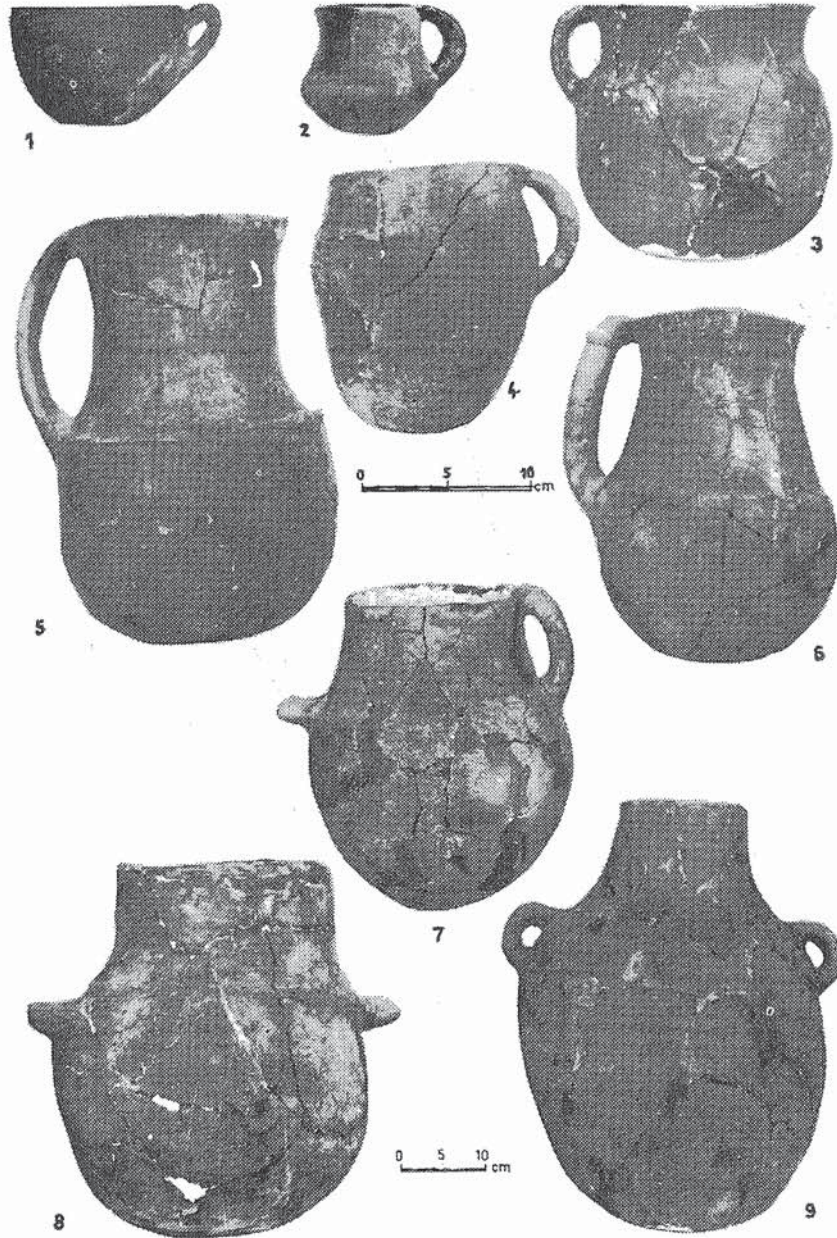
GKÇ'ye ait parçalardan.

GKÇ'nin B türü keramiğinden bazıları.

GKÇ'nin B türü kulp ve tutamaklarından örnekler.

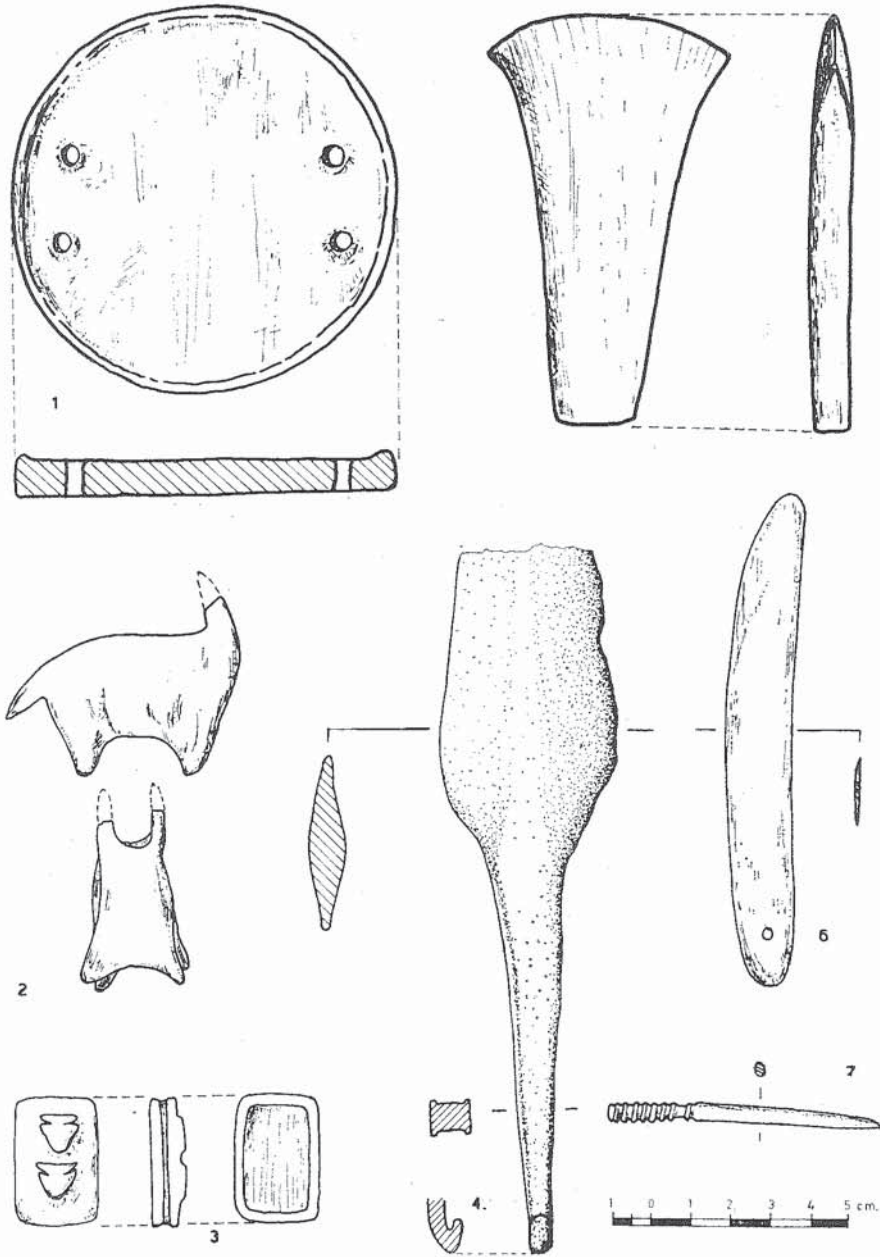
GKÇ kaplarından bazıları (A türü).

1 0 1 2 3 4 5 cm

GKÇ'nin özgün kaplarından bazıları.

GKÇ'nin kil, taş, maden ve kemik eserlerinden bazıları.

GKÇ'nin küçük buluntularından.